

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs

LATVIJAS REPUBLIKA

SAEIMAS VĒLĒŠANAS

2022. gada 1. oktobrī

DICB vēlēšanu izvērtēšanas misijas

gala ziņojums

Varšava
2023. gada 6. aprīlis

SATURS

I.	KOPSAVILKUMS.....	1
II.	IEVADS UN PATEICĪBAS	2
III.	PRIEKŠVĒSTURE UN POLITISKAIS KONTEKSTS.....	3
IV.	VĒLĒŠANU SISTĒMA UN LIKUMDOŠANAS IETVARS	4
V.	VĒLĒŠANU ADMINISTRĒŠANA	6
VI.	BALSOŠANAS METODES	8
VII.	VĒLĒTĀJU REĢISTRĀCIJA	9
VIII.	KANDIDĀTU REĢISTRĀCIJA.....	10
IX.	VĒLĒŠANU KAMPAŅA.....	13
X.	KAMPAŅAS FINANSĒŠANA	15
	A. ĪENĀKUMI UN IZDEVUMI	15
	B. ATSKAITĪŠANĀS UN UZRAUDZĪBA.....	16
XI.	PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI	17
	A. PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻU VIDE.....	17
	B. TIESISKAIS IETVARS UN UZRAUDZĪBAS MEHĀNISMI	19
	C. KAMPAŅAS ATSPUGUĻOŠANA.....	20
XII.	VĒLĒŠANU STRĪDU IZŠĶIRŠANA	21
XIII.	NOVĒROTĀJI NO PILSOŅU VIDUS UN STARPTAUTISKIE NOVĒROTĀJI	22
XIV.	VĒLĒŠANU DIENA	22
XV.	IETEIKUMI	23
	A. PRIORITĀRIE IETEIKUMI	23
	B. CITI IETEIKUMI	24
	PIELIKUMS: GALA REZULTĀTI.....	26
	PAR DICB.....	28

LATVIJAS REPUBLIKA
SAEIMAS VĒLĒŠANAS
2022. gada 1. oktobrī

DICB vēlēšanu izvērtēšanas misijas gala ziņojums¹

I. KOPSAVILKUMS

Atsaucoties Latvijas valsts institūciju uzaicinājumam un atbilstoši tā mandātam, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (DICB) nosūtīja Vēlēšanu izvērtēšanas misiju (VIM) uz Saeimas vēlēšanām 1. oktobrī. DICB VIM novērtēja vēlēšanu procesa atbilstību EDSO saistībām un citiem starptautiskiem pienākumiem, demokrātisku vēlēšanu standartiem, kā arī nacionālajai likumdošanai.

Vēlēšanās bija vērojama konkurence, un tās bija plurālistiskas, politiskie sāncenši varēja brīvi paust savus vēstījumus vēlētājiem, un DICB VIM sarunu biedri pauda pilnīgu paļāvību uz vēlēšanu procesa administrēšanu. Saeimas vēlēšanu tiesiskais ietvars sekmē demokrātisku vēlēšanu organizēšanu. Kopš iepriekšējām Saeimas vēlēšanām pieņemti būtiski grozījumi vēlēšanu likumdošanā, ieskaitot Elektronisko tiešsaistes vēlētāju reģistru (ETVR), atbilstoši iepriekšējam DICB ieteikumam, kā arī izmaiņas regulējumā par politisko partiju un kampaņu finansējumu. Neraugoties uz šīm nesenajām reformām, vairāki no iepriekšējiem ODIHR ieteikumiem nav risināti, to skaitā ieteikumi attiecībā uz tiesībām kandidēt, neslavas celšanas dekriminalizāciju, kā arī starptautisko novērotāju un novērotāju no pilsoņu vides klātbūtnes nodrošināšanu.

Vēlēšanas profesionāli administrēja vēlēšanu vadības institūcijas trīspakāpju struktūrā, ko vada Centrālā vēlēšanu komisija (CVK), kura bauda plašu sabiedrības uzticību. Vairāki sarunu biedri norādīja uz kopumā nepietiekošo budžetu un ierobežoto darbinieku skaitu kā pastāvīgiem izaicinājumiem CVK, organizējot vēlēšanu procesu, tostarp vēlētāju izglītošanas nodrošināšanu.

Tiesības vēlēt ir pilsoņiem, kas sasnieguši 18 gadu vecumu, un atbilstoši starptautiskajiem standartiem likumdošana neierobežo tiesības vēlēt, pamatojoties uz intelektuālu vai psihosociālu nespēju, vai atrašanās ieslodzījumā dēļ. Likums nodrošina daudzveidīgas un iekļaujošas vēlēšanu metodes, ieskaitot balsošanu vēlētāja atrašanās vietā, balss nodošanu glabāšanā, balsošanu pa pastu un ārzemēs kā alternatīvu personiskai balsošanai parastajos vēlēšanu iecirkņos. DICB VIM sarunu biedri pauda vispārēju uzticēšanos vēlētāju reģistrācijas sistēmai, ieskaitot ETVR ieviešanu un precizitāti.

DICB VIM sarunu biedri pauda vispārēju uzticēšanos tam, ka kandidātu reģistrācijas process ir objektīvs un iekļaujošs, kā rezultāta vēlēšanās sacentās 1 829 kandidāti no 19 sarakstiem. Likumā nav noteikta kvota dzimumu pārstāvībai kandidātu sarakstos, un sievietes veidoja 36,4 procentus no kopējā kandidātu skaita, atsevišķu partiju sarakstos tas bija dažāds – no 27 līdz 50 procentiem. Vairākas tiesiskas prasības, kas ierobežo kandidēt vai izvirzīt kandidātus, tostarp pamatojoties uz valodu un politisko piederību, neatbilst nediskriminācijas un vispārējo vēlēšanu principiem.

Vēlēšanu kampaņā bija vērojama sāncensība un plurālisms, un lielākā daļa politisko partiju esošos noteikumus par kampaņu rīkošanu vērtēja pozitīvi, dažām aprakstot pārmērīgas regulācijas gadījumus. Kaut gan daži sarunu biedri raksturoja kampaņu kā sadalītu atbilstoši etniskajai piederībai un valodai, tikai viena trešdaļa sāncensu savu kampaņu rīkoja tikai latviski, daudzi uzrunāja vēlētājus arī krievu un citās valodās. Daudzu partiju programmas, kā arī organizēto debašu sarunas pieskārs

¹ Šis dokuments angļu valodā ir vienīgais oficiālais dokuments. Pieejams neoficiāls tulkojums latviešu valodā.

mazākumtautību, sieviešu, jauniešu, personu ar invaliditāti un citu nepietiekami pārstāvētu grupu tiesībām, taču kopumā šādi vēstījumi nebija ievērojama kampaņas iezīme. Kampaņas materiāli reti tika izveidoti pieejamos formātos, kas apgrūtina cilvēkiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem piekļuvi informācijai par sāncenšiem un informācijā balstītu izvēli.

Kopš iepriekšējām vēlēšanām būtiski pārskatīts tiesiskais regulējums par politisko partiju un kampaņas finansēšanu. Vairums sarunu biedru uzteica palielinātu ikgadējo valsts finansējumu politiskajām partijām kā tādu, kas veicina konkurenci un mazina paļaušanos uz privātiem ziedotājiem, taču tas ieviests bez mehānismiem nepietiekami pārstāvētu grupu politiskas līdzdalības veicināšanai. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs bauda sāncenšu vispārēju uzticību attiecībā uz tā veikto politisko partiju un kampaņas finansēšanas kontroli, un tā regulārās publikācijas par finansiālajiem datiem vēlēšanu periodā, ieskaitot izdevumus tradicionālajai un tiešsaistes reklāmai, padarīja procesu caurskatāmāku. Tomēr dažos aspektos regulējumu varētu vēl vairāk pastiprināt, piemēram, ar prasību publicēt ziņas par piemērotajām sankcijām.

Plašsaziņas līdzekļu vide ir plurālistiska, un tiesiskais ietvars garantē vārda brīvību un piekļuvi publiskai informācijai. Neslavas celšana aizvien vēl ir kriminālpārkāpums, neskatoties uz DICB iepriekšējiem ieteikumiem. Gan sabiedriskie, gan privātie plašsaziņas līdzekļi plaši atspoguļo kampaņu savos regulārajos ziņu raidījumos un programmās, kā arī organizējot debates, pastiprinot vēlēšanu iespējas izdarīt informācijā balstītu izvēli un sniegtot iespēju kandidātiem iepazīstināt ar savām platformām. Daži DICB VIM sarunu biedri pauda bažas saistībā ar šķietamu politisku spiedienu uz sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem un ilgtspējīga to finansējuma trūkumu.

Iesaistītās puses kopumā uzticas vēlēšanu strīdu risināšanas sistēmai, kaut arī gan šajās, gan iepriekšējās vēlēšanās iesniegto sūdzību skaits ir mazs. Likumā noteikti saprātīgi termiņi vēlēšanu strīdu risināšanai. Pēc vēlēšanu dienas CVK saņēma četras sūdzības, kurās tika apšaubīti vēlēšanu rezultāti, tās visas tika noraidītas, bet divi prasītāji nesekmīgi vērsās Augstākajā tiesā. Pretēji starptautiskajiem standartiem un labajai praksei CVK lēmumus par vēlēšanu rezultātiem var pārsūdzēt tikai sāncenši.

Saskaņā ar DICB metodoloģiju VIM neveica sistemātisku vai visaptverošu vēlēšanu dienas novērošanu, bet apmeklēja ierobežotu skaitu vēlēšanu iecirkņu. Balsošanas process bija caurskatāms un efektīvi administrēts, kaut gan dažu vēlēšanu iecirkņu iekārtojums ne vienmēr nodrošināja balsošanas aizklātumu. ETVR darbojās visu dienu, ar nenozīmīgiem traucējumiem. CVK ziņoja par vēlēšanu aktivitāti 9,41 procentu apjomā, un sākotnējos rezultātus caurskatāmi un laicīgi publicēja CVK tīmekļa vietnē.

Šajā ziņojumā ietverta virkne ieteikumu, lai atbalstītu centienus tuvināt Latvijas vēlēšanas atbilstībai EDSO saistībām un citiem starptautiskiem pienākumiem, kā arī demokrātisku vēlēšanu standartiem. Prioritārie ieteikumi pievēršas nepieciešamībai pastiprināt CVK cilvēkresursu un finansiālo kapacitāti, likvidēt dažādus ierobežojumus tiesībām kandidēt, ieviest mehānismus sieviešu līdzdalības veicināšanai, dekriminalizēt neslavas celšanu, paredzēt likumā starptautisko novērotāju un novērotāju no pilsoņu vidus klātbūtni, kā arī aizsargāt vārda brīvību un vēlēšanu tiesības saņemt uzticamu informāciju mazākumtautību valodās. DICB ir gatavs atbalstīt valsts iestādes, turpinot uzlabot vēlēšanu procesu un pievēršoties šajā un iepriekšējos ziņojumos ietvertajiem ieteikumiem.

II. IEVADS UN PATEICĪBAS

Atsaucoties Latvijas valsts iestāžu uzaicinājumam un pamatojoties uz Vajadzību novērtēšanas misijas (VNM), kas tika veikta no 25. līdz 28. aprīlim, atziņām un secinājumiem, EDSO Demokrātisko

institūciju un cilvēktiesību birojs (DICB) nosūtīja Vēlēšanu izvērtēšanas misiju (VIM) novērot Saeimas vēlēšanas 1. oktobrī.² DICB VIM vadīja Ditmirs Bušati (*Ditmir Bushati*), un tajā bija astoņi eksperti (četras sievietes un četri vīrieši), piesaistīti no astoņām EDSO dalībvalstīm. VIM uzturējās Rīgā un apmeklēja Daugavpili, kā arī vairākas vietas galvaspilsētas tuvumā.

Tika vērtēta vēlēšanu procesa atbilstība EDSO saistībām, citiem starptautiskiem pienākumiem, demokrātisku vēlēšanu standartiem, kā arī nacionālajai likumdošanai. Saskaņā ar DICB metodoloģiju VIM neveica sistemātisku vai visaptverošu vēlēšanu dienas norises novērošanu, bet apmeklēja ierobežotu vēlēšanu iecirkņu skaitu.

DICB VIM vēlas pateikties Ārlietu ministrijai (ĀM), Centrālajai vēlēšanu komisijai (CVK) par to sadarbību un atbalstu, kā arī izteikt pateicību citu valsts iestāžu, tiesu sistēmas, visu līmeņu vēlēšanu komisiju pārstāvjiem, politiskajām partijām un kandidātiem, plašsaziņas līdzekļiem, pilsoniskajai sabiedrībai un citiem sarunu biedriem par dalīšanos ar saviem viedokļiem.

III. PRIEKŠVĒSTURE UN POLITISKAIS KONTEKSTS

Latvija ir parlamentāra republika, kurā likumdevēja vara pieder vienpalātas parlamenta pārstāvju palātai (Saeimai), kurā ir 100 locekļi. Izpildvaru realizē valdība, ko vada premjerministrs, kuru izvirza prezidents un apstiprina parlaments.³ Prezidents ir valsts galva un tiek ievēlēts atklātā balsojumā parlamentā ar absolūtu vairākumu, maksimālais termiņš ir divi četrus gadu periodi.⁴

2018. gada Saeimas vēlēšanu rezultātā izveidojās piecu partiju koalīcija, ko veidoja parlamentārie jaunpienācēji “Kam pieder valsts?”, Jaunā konservatīvā partija un Attīstībai/ Par! kopā ar jau Saeimā pārstāvēto Nacionālo apvienību un Jauno Vienotību.⁵ Iekšējās cīņās partijā “Kam pieder valsts?” noveda pie partijas likvidēšanās, kā rezultātā izveidojās koalīcija no atlikušajām četrām partijām, par ko tika paziņots 2021. gada jūnijā. Mūsdienā Latvijas vēsturē tā ir visilgāk strādājusī koalīcija, kas nostrādāja pilnu četrus gadu termiņu.

Latvijā 2021. gadā notika vietējo pašvaldību vēlēšanas, lai ievēlētu 42 pašvaldību domes, kā arī Rīgas domes ārkārtas vēlēšanas 2020. gadā. Virknei partiju izdevās piesaistīt vietējos vēlētajus, kaut gan vēletāju aktivitāte bija ļoti zema, attiecīgi –34 un 41 procenti.⁶ Pirms 1. oktobra Saeimas vēlēšanām dažādas ieinteresētās puses atkārtoti pauda bažas par vēletāju līdzdalību.⁷

Aizejošajā parlamentā sievietes veidoja 31 procentus, ieskaitot 80 procentus tā prezidija, un arī aizejošā parlamenta spīkere bija sieviete.⁸ Tomēr sievietes aizvien vēl ir nepietiekami pārstāvētas politikā un lēmumu pieņemšanā, no aizejošajiem ministriem tikai 14 procenti bija sievietes, sievietes –

² Skat. [iepriekšējos DICB ziņojumus par vēlēšanām Latvijā](#).

³ Aizejošo valdību veidoja 14 ministri, 4 pārstāvēja Attīstībai/Par!, 4–Konservatīvos, 3–Jauno Vienotību (ieskaitot premjerministru) un 3–Nacionālo apvienību.

⁴ Pašreizējais prezidents Egils Levits ir neatkarīgs, koalīcijas partiju izvirzīts un ir šajā amatā kopš 2019. gada 8. jūlija. Valdošo koalīciju vadīja premjerministrs Arturs Krišjānis Kariņš no centriski labējās partijas Jaunā Vienotība.

⁵ “Kam pieder valsts?” (16 vietas), Jaunā konservatīvā partija (16 vietas), Attīstībai/Par! (13 vietas), Nacionālā apvienība (13 vietas), Jaunā Vienotība (8 vietas). Jaunās konservatīvās partijas nosaukums ir mainīts uz Konservatīvajiem.

⁶ 2021. gada pašvaldību vēlēšanās vislabākos rezultātus ieguva Zaļo un Zemnieku savienība un Latvijas Reģionu Apvienība, abas partijas saņēma lielāko daļu balsu piecās domēs. Savienības partija Zemnieku savienība ieguva kontroli vēl par četrām domēm. 2020. gada Rīgas domes vēlēšanās visvairāk balsu ieguva apvienība Attīstībai/Par! un Progresīvie.

⁷ Beigu beigās CVK ziņoja ka šajās vēlēšanās vēletāju aktivitāte valstī bijusi 59,41 procenti.

⁸ Sievietes veidoja tikai 18 procentus iepriekšējā Saeimas sasaukumā no 2104. līdz 2018. gadam.

domes priekšsēdētājas ir tikai 7 procenti, un apmēram 30 procenti sieviešu ir pašvaldību deputātu vidū. Apmēram 27 procenti no aizejošās Saeimas locekļiem un 14 procenti ministru ir jaunāki par 40 gadiem.⁹

Vēlēšanu gadā publiskajam diskursam zīmīgs bija karš Ukrainā un mērena polarizācija saistībā ar COVID-19 krīzes vadību, bet tāpat arī tas pievērsās saasinātai ģeopolitikai, reģionālajai drošībai, kā arī ar to saistītajai ekonomiskajai, veselības un enerģētiskajai krīzei. Publiskās debates par drošības un ekonomikas jautājumiem bieži pārtrauca atjaunotas diskusijas par mazākumtautību jautājumiem, piemēram, ilgstoši apstrīdētajiem ierobežojumiem ne valsts valodu lietošanai izglītībā.¹⁰

IV. VĒLĒŠANU SISTĒMA UN LIKUMDOŠANAS IETVARŠ

Saeimas vēlēšanas galvenokārt regulē Satversme, Saeimas vēlēšanu likums, Priekšvēlēšanu aģitācijas likums, likums “Par Centrālo vēlēšanu komisiju”(CVK), kā arī Vēlētāju reģistra likums.¹¹ Tiesiskais ietvars nodrošina atbilstošu pamatu demokrātisku vēlēšanu sarīkošanai.¹²

Kopš 2018. gada vēlēšanām ir pieņemti būtiski grozījumi tiesiskajā ietvarā, ieskaitot ETVR ieviešanu (skat. *Vēlētāju reģistrācija*), atbilstoši DICB iepriekšējam ieteikumam. Citi grozījumi ietvēra izmaiņas politisko partiju un kampaņu finansēšanas sistēmu, kas palielināja valsts finansējumu partijām, kuras pēdējās Saeimas vēlēšanās bija ieguvušas vismaz divus procentus balsu un tām, kas bija pārsniegušas piecu procentu pārstāvības sliekšni, kā arī noregulēja maksimālo privāto ziedojumu apjomu (skat. *Kampaņas finansējums*). Papildu reformas ietvēra jauno reģionālo administratīvo iedalījumu pārņemšanu uz vēlēšanu administrēšanas organizēšanu, kā arī nelielas izmaiņas attiecībā uz vēlēšanu apgabalu robežām.¹³ Neraugoties uz nesenajām reformām, vairāki iepriekšējie DICB ieteikumi aizvien nav risināti, ieskaitot tos, kas attiecās uz tiesībām kandidēt, neslavas celšanas dekriminalizāciju, kā arī starptautisko novērotāju un novērotāju no pilsoņu vides klātbūtnes nodrošināšana.

2022. gada jūnijā Saeima pieņēma grozījumu Politisko partiju likumā, lai aizliegtu darbības, kas vēršas “pret Latvijas Republikas vai citu demokrātisku valstu neatkarību, teritoriālo nedalāmību”, kā arī aizliedz darbības, kas sniegtu atbalstu, tajā skaitā arī informatīvu kampaņu veidā, “personām vai valstīm, kas grauj vai apdraud demokrātisku valstu teritoriālo nedalāmību, suverenitāti un neatkarību

⁹ Skat. [Starpparlamentu savienības 2021. gada ziņojumu par jauniešu līdzdalību nacionālajos parlamentos](#).

¹⁰ 2022. gada septembrī Saeima pieņēma grozījumus, paredzot, ka, sākot no 2025. gada, visas pamatskolas izglītības programmas Latvijā tiks pasniegtas tikai valsts valodā. Pašlaik Saeima apspriež papildu likumdošanas iniciatīvas, lai ierobežotu mazākumtautību valodu lietojumu pakalpojumu jomā. Papildu iniciatīvas ietvēra plānotu 69 padomju perioda pieminekļu nojaukšanu.

¹¹ Citi piemērojamie likumi ir Politisko partiju likums, Politisko organizāciju finansēšanas likums, Pašvaldības vēlēšanu komisiju un vēlēšanu iecirkņu komisiju likums, Personu apliecinošu dokumentu likums, Priekšvēlēšanu aģitācijas likums, kā arī administratīvos, kriminālprocesus un plašsaziņas līdzekļus regulējošā likumdošana, tāpat arī CVK lēmumi un instrukcijas.

¹² Latvijas Republika ir svarīgāko starptautisko līgumu un konvenciju dalībvalsts. Starp tām ir 1965. gada Starptautiskā konvencija par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu (*CERD*), 1966. gada Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām (*ICCPR*), 1979. gada ANO Konvencija par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu (*CEDAW*), 2003. gada ANO Pretkorupcijas konvencija, kā arī 2006. gada ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (*CRPD*). Latvijas Republika ir arī 1950. gada Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (*ECHR*) un 1998. gada Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību (*FCNM*) dalībvalsts, kā arī Eiropas Padomes Eiropas Komisijas par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisijas) un Pretkorupcijas valstu grupas (*GRECO*) locekle.

¹³ 2022. gada 20. janvārī pieņemtais grozījums iekļāva Varakļānu pašvaldību Vidzemes vēlēšanu apgabalā.

vai konstitucionālo iekārtu”.¹⁴ Līdz ar grozījumu tika ieviesti noteikti tiesiski aizsargpasākumi, piemēram, prokurora izdots brīdinājums pirms valsts iestāžu rīcības, liekot izbeigt konstatēto pārkāpumu. Tomēr šis grozījums ļauj valstij aizliegt politiskās partijas darbību, pirms kompetentā tiesa ir pieņēmusi galīgo nolēmumu šajā lietā. Grozījuma mērķis ir aizsargāt Latvijas valsti un demokrātiju nacionālās drošības aspektā un nepieļaut šādu vēstījumu parādīšanos politiskajā kampaņā. Iespējams, ka šo mērķi varētu sasniegt ar citiem līdzekļiem, tādiem kā soda naudām, administratīviem mēriem vai prasību celšanu tiesā pret individuāliem partijas biedriem nevis ar vispārēju aizliegumu, kas potenciāli varētu pārāk plaši ierobežot pilsonisko līdzdalību.¹⁵

2022. gada jūnijā Saeimā tika iesniegts grozījuma projekts, kas noteiktu pienākumu politiskajām partijām, kuras saņem valsts finansējumu, veikt kampaņas aktivitātes tikai valsts valodā.¹⁶ Šāds ierobežojums neatbilst starptautiskajiem standartiem un EDSO saistībām un apstiprināšanas gadījumā neļautu kandidātiem pilnībā īstenot savu vārda brīvību, bet balsstiesīgajiem mazākumtautību vēlētājiem – saņemt būtisku kampaņas informāciju.¹⁷ Attiecībā uz to Saeimas Juridiskais birojs sniedza atzinumu par grozījuma projektu, ka vēlēšanu kampaņas regulējums nedrīkst ierobežot pilsoņu tiesības piedalīties valsts politiskajā dzīvē, pamatojoties uz valodu.¹⁸ Beigu beigās grozījumu otrajā lasījumā noraidīja.

Tiesību aktiem vēlēšanu jomā vajadzētu nodrošināt vārda brīvību un ietvert garantijas tās aizsardzībai vēlēšanu kampaņās, ieskaitot tiesības rīkot kampaņu mazākumtautību valodās, atbilstoši starptautiskajiem standartiem un EDSO saistībām.

Vienpalātas parlamentu ar 100 locekļiem ievēl uz četrus gadu termiņu, izmantojot proporcionālu, atklātu sarakstu sistēmu piecos daudzlocekļu vēlēšanu apgabalos: Kurzemē, Latgalē, Rīgā, Vidzemē un Zemgalē. Katrā vēlēšanu apgabalā ievēlamo parlamenta locekļu skaitu nosaka saskaņā ar likumā konkretizētu formulu, kuras pamatā ir katrā vēlēšanu apgabalā reģistrēto vēlētāju skaits, un kas nodrošina vienlīdzīgas balsstiesības un līdzsvarotu vietu sadalījumu starp vēlēšanu apgabaliem

¹⁴ Grozījumi aizliedz tādas partiju darbības, kas pauž priekšlikumus Latvijas vai citu demokrātisku valstu konstitucionālās iekārtas vardarbīgai nomainīšanai vai aicina nepakļauties likumam, ja tas apdraud valsts drošību, kā arī sniegt atbalstu, piemēram, informatīvu kampaņu veidā, personām vai valstīm, kas grauž vai apdraud demokrātisku valstu teritoriālo nedalāmību, suverenitāti un neatkarību vai konstitucionālo iekārtu.

¹⁵ Eiropas cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11.2. pantā noteikts, ka “Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tiem, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, vai citu cilvēku tiesības un brīvības”. Eiropas komisijas par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisijas) [2000. gada Paskaidrojošā ziņojuma Vadlīnijām par politisko partiju aizliegumu un analogiem pasākumiem](#) 15. punktā teikts: “Valsts atbildīgajām iestādēm arī jāizvērtē [...], vai citi mēri, piemēram, naudas sodi, vai citi administratīvi pasākumi vai šādās darbībās iesaistītu politisko partiju individuālo locekļu saukšana pie atbildības nevarētu šajā situācijā līdzēt”. Skat. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) lēmuma lietā [Sidiropouluss un citi pret Grieķiju \(57/1997/841/1047\)](#) 38. punktu, kurā teikts, ka “Izņēmumi no biedrošanās brīvības ir interpretējami šauri, to uzskaitījumam jābūt strikti izsmeltošam, un to definīcijai jābūt ierobežojošai”. Skat. [2022. gada 8. jūnija grozījumu projektu 780/lp13](#).

¹⁶ Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes [2017. gada Ārējās migrācijas apsekojuma](#) rezultātiem apmēram 36 procenti Latvijas iedzīvotāju mājās runā krieviski. 1996. gada ANO Cilvēktiesību komitejas 25. vispārējā komentāra 12. punktā teikts, ka “informācijai un materiāliem par balsošanu jābūt pieejamiem mazākumtautību valodās.” 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumentā teikts, ka “pie mazākumtautībām piederošām personām ir tiesības [...] izplatīt, piekļūt un dalīties informācijā savā dzimtajā valodā”. [Eiropas Padomes Vispārējā konvencijā par nacionālo minoritāšu aizsardzību](#) teikts, ka “Puses apņemas atzīt, ka katras nacionālās minoritātes personas tiesības brīvi paust savus uzskatus ietver uzskatu brīvību un tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritātes valodā”. DICB/Venēcijas Komisijas Kopējo vadlīniju par politisko partiju regulējumu 186. pantā teikts, ka “[j]āievieš pasākumi vēlēšanu ietvarā un procesā, lai tādējādi nodrošinātu ka mazākumtautībām ir efektīva iespēja tikt ievēlētām un pārstāvētām parlamentā”.

¹⁸ Skat 2021. gada 9. marta [Latvijas Republikas Saeimas Juridiskā biroja atzinumu par likumprojektu “Grozījums Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā. Satversmes](#) 114. pantā teikts, ka “personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību”.

atbilstoši starptautiskajai labajai praksei.¹⁹ Kandidātu saraksts var pretendēt uz mandātu sadalījumu, ja tas ieguvis vismaz piecus procentus no valstī nodotajām balsīm.²⁰ Vēlētāji var balsot jebkurā vēlēšanu apgabalā, iepriekš to nepieprasot. Ārzemēs nodotās balsis tiek pieskaitītas Rīgas vēlēšanu apgabalam. Abi šie nosacījumi potenciāli var ietekmēt balsu vienlīdzību, jo var būtiski palielināt vai samazināt katram kandidātam ievēlēšanai nepieciešamo balsu skaitu salīdzinājumā ar reģistrētajiem vēlētājiem, saskaņā ar kuriem veidota aprēķina formula, lai noteiktu vietu sadalījumu katram apgabalam.²¹

Vēlētāji var paust savu atbalstu vai noraidīt tik daudz kandidātu, cik tie vēlas, vēlēšanu zīmē pievelkot plusa zīmi līdzās to kandidātu vārdiem, kuriem viņi dod priekšroku, vai arī izsvītrot to kandidātu vārdus, kurus viņi noraida. Katram kandidātam atdotās balsis aprēķina, saraksta saņemto balsu skaitam pieskaitot pozitīvās atzīmēs un atņemot negatīvās. Tie saraksta kandidāti, kuri saņēmuši visvairāk balstu, iegūst šim sarakstam piešķirtās vietas. Tika minēts ka tas, ka likumdošanā nav noteiktas prasības attiecībā uz dzimumu pārstāvību kandidātu sarakstos, kā arī pastāvošā preferenciālā balsošanas sistēma, neveicina sieviešu pārstāvības Saeimā palielināšanos (skat. arī *Kandidātu reģistrācija*).

V. VĒLĒŠANU ADMINISTRĒŠANA

Vēlēšanas vada trīs līmeņu vēlēšanu administrācija, ieskaitot CVK, 43 pilsētu un pašvaldību vēlēšanu komisijas (PVK), kā arī 1 030 vēlēšanu iecirkņu komisijas (VIK), ieskaitot tās, kas izveidotas vēlētājiem ārzemēs.²² CVK ir pastāvīga institūcija, kas uzrauga likumdošanas ieviešanu, pieņem obligātus lēmumus, norādījumus un rīkojumus, izskata zemāka līmeņa komisiju lēmumus, vada budžetu, nodrošina mācības un vēlētāju izglītošanu. CVK ir deviņi locekļi (četras sievietes, ieskaitot priekšsēdētāju, un pieci vīrieši), kas nominēti uz četrus gadu termiņu.²³ Komisijas locekļiem palīdz 11 darbinieki. Vairums DICB VIM sarunu biedru pauda paļāvību uz CVK profesionālismu un neatkarību.

CVK rīkoja regulārās sanāksmes, kas bija atklātas.²⁴ Lēmumi tika pieņemti koleģiāli, atklāti balsojot, to pieņemšanai bija nepieciešams balsu vairākums. Sanāksmju darba kārtība un lēmumi tika laicīgi publicēti CVK tīmekļa vietnē, taču protokoli nebija publiski pieejami. CVK iesniegtās sūdzības atkarībā no to satura vai nu atrisina darbinieki vai arī tiek apspriestas sanāksmē.²⁵

PVK organizē vēlēšanas savās pašvaldībās, ieskaitot koordināciju ar VIK, nodrošina tehnisko palīdzību un atrisina sūdzības. To locekļu skaits ir diapazonā no 7 līdz 15, un locekļus uz četrus gadus

¹⁹ Šajās vēlēšanās Rīgai bija piešķirti 36 mandāti, Vidzemei–26, Zemgalei un Latgalei–13, bet Kurzemei–12.

²⁰ Mandātus sadala vēlēšanu apgabalu līmenī atbilstoši Senlaga (*Sainte-Laguë*) metodei

²¹ CVK neapkopoja informāciju par to, cik daudzi vēlētāji balsoja ārpus tam vēlēšanu apgabalam, kur atrodas viņu dzīvesvieta. Eiropas Padomes Venēcijas komisijas 2002. gada Labās prakses vēlēšanu jautājumu kodeksa I.2.2.2. sadaļā noteikts, ka vietas sadalāmas vienādi pa vēlēšanu apgabaliem un ka pieļaujama atkāpe no normas nevajadzētu pārsniegt 10 procentus un 15 procentus īpašos apstākļos. Šis sadalījums jābalsta iedzīvotāju skaitā, tur dzīvojošo pilsoņu skaitā, reģistrēto vēlētāju skaitā, patiešām balsojošo cilvēku skaitā vai kādā saprātīgā šo kombinācijā.

²² Administratīvās reformas rezultātā 2021. gadā PVK skaits tika samazināts no 119.

²³ Astonus locekļus, ieskaitot priekšsēdētāju, izvirza Saeima, bet vienu–Augstākā tiesa. Sekretāru un priekšsēdētāja vietnieku ievēl CVK locekļi, turpretim priekšsēdētāju ieceļ Saeima. Politisko partiju izvirzītie locekļi pārstāv plašu parlamentā pārstāvēto partiju diapazonu. Priekšsēdētājs parasti ir bezpartejisks.

²⁴ Sanāksmes sasauc priekšsēdētājs. CVK sapulcējas reizi nedēļā vai retāk, atbilstoši vajadzībām.

²⁵ Novēroto sanāksmju laikā sūdzības netika apspriestas. Priekšsēdētājs vai sekretārs var izlemt, kuras sūdzības apspriest sanāksmē.

termiņu izvirza pašvaldības vai pilsētas domes, reģistrētas politiskas partijas vai apvienības vai vismaz 10 vēlētāji. DICB satiktās PVK rīkoja regulāras sanāksmes.²⁶

VIK veido pieci līdz septiņi locekļi, ko izvirza PVK, politiskās partijas vai vēlētāju grupas, kas izvirza kandidātus, un tās organizē vēlēšanu procesu, ieskaitot balsu nodošanu glabāšanā. VIK locekļu skaits bija pietiekams, kaut gan dažās pašvaldībās to piesaistei bija jāvelta papildu centieni.²⁷ CVK organizēja 45 mācību pasākumus VIK un PVK locekļiem, kā arī politiskajām partijām par kandidātu reģistrāciju. Tāpat arī bija pieejami palīdzības tālruņi par likumdošanas un tehniskajiem jautājumiem, kā arī VIK bija izsniegta brošūra ar likumdošanas aktiem un instrukcijām.²⁸ Atbilstoši dzimumiem sadalīta statistika par vēlēšanu administrēšanu un dalību vēlēšanās netiek konsekventi apkopota; taču sarunu biedri norādīja uz lielo sieviešu īpatsvaru vēlēšanu komisiju darbinieku vidū, to novēroja arī DICB VIM, vēlēšanu dienā apmeklējot ierobežotu skaitu vēlēšanu iecirkņu.²⁹ Saskaņā ar CVK datiem 33 no 43 (77 %) pašvaldību vēlēšanu komisiju priekšsēdētājiem ir sievietes.

Atbilstoši starptautiskajiem standartiem vajadzētu apkopot un publicēt visaptverošus pēc piederības dzimumam sadalītus datus par vēlēšanu administrēšanu un piedalīšanos vēlēšanās. Tāpat arī vēlēšanu administrācijai vajadzētu apkopot datus par jauniešu piedalīšanos, kā arī par tiem, kas piedalās vēlēšanās pirmo reizi, lai to izmantotu vēlētāju uzrunāšanai un izglītošanai izmantotajās metodēs.

Visu līmeņu vēlēšanu komisijas lietoja elektronisko vēlēšanu vadības sistēmu ("BALSIS"), ko izmantoja kandidātu reģistrācijai, kā arī procesa vēlēšanu iecirkņos dokumentēšanai un monitorēšanai, sūdzību un incidentu reģistrēšanai, tāpat arī, lai nosūtītu datus par vēlētāju aktivitāti un rezultātiem. Likuma izpratnē elektroniskās sistēmas ir kritiskās infrastruktūra, un Valsts kancelejas vadīta valsts iestāžu darba grupa koordinēja drošības mehānism plānošanu un ieviešanu.

Tika veikta ielaušanās testēšana un drošības noturības testēšana, turpretim vispārēja scenārijos balstīta testēšana notika nedēļu pirms vēlēšanām.³⁰ CVK informēja, ka pirms vēlēšanām vēlēšanu infrastruktūrā tika ieviesti papildu kibernetikas pasākumi, tādi kā VPN risinājumi vēlēšanu iecirkņiem ārzemēs, kā arī stingrākas pieslēgšanās un piekļuves procedūras atbilstoši nulles uzticēšanās drošības modelim.

Kopumā DICB VIM sarunu biedri pauda augstu uzticēšanos vēlēšanu infrastruktūras un tās elektronisko sistēmu, tostarp ETVR, integritātei. Vairāki sarunu biedri uzsvēra, ka specializētu IT darbinieku neesamība CVK apgrūtināja efektīvu elektronisko sistēmu vadību.³¹ Privātais informācijas tehnoloģiju (IT) uzņēmums SOAAR izstrādāja attiecīgo programmatūru un nodrošināja vēlēšanu

²⁶ DICB VIM satikās ar Daugavpils, Jūrmalas un Rīgas pilsētu vēlēšanu komisijām.

²⁷ Daudzi sarunu biedri minēja VIK locekļu zemo atalgojumu kā šķērslī pietiekami daudz darbinieku piesaistei uz vēlēšanām.

²⁸ Brošūra ietvēra informāciju par likumdošanu, COVID-19 drošības pasākumiem un ieteikumus saziņai ar vēlētājiem ar invaliditāti, kurus sagatavoja pilsoniskās sabiedrības organizācijas Sustento un Viegļās valodas aģentūra.

²⁹ [1991. gada Maskavas tikšanās Konferences par cilvēcisko dimensiju dokumenta](#) 40.13. punktā paredzēts, ka dalībvalstis "nodrošina datu apkopošanu un analīzi, lai atbilstoši izvērtētu, uzraudzītu un uzlabotu sieviešu stāvokli." 1997. gada [ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejas 23. rekomendācijas](#) 48d. pantā teikts, ka pusēm jāapkopo "statistikas dati, sadalīti pa dzimumiem, parādot, kāds ir sieviešu īpatsvars, kuras īsteno šīs tiesības, salīdzinājumā ar vīriešiem".

³⁰ Papildus CVK nodrošināja ieteikumus par drošību un riska novērtēšanas lapu visām PVK.

³¹ 2022. gada [Ministru Komitejas "Vadlīnijas par informācijas un komunikāciju tehnoloģijas \(IKT\) izmantošanu Eiropas Padomes dalībvalstu vēlēšanu procesos"](#) uzsver, ka "dalībvalstīm jāizveido un jāsaglabā nepieciešamā kapacitāte IKT risinājumu izvērtēšanai, ieviešanai un vadīšanai vēlēšanu procesā. [...] ir būtiski, lai dalībvalstīm būtu nepieciešamā administratīvā un tehniskā kapacitāte un saistītie resursi, ieskaitot finansiālos resursus, lai sekmīgi un ilgtspējīgi plānotu, ieviestu un izmantotu tehnoloģijas".

komisijām atbalstu un mācības. Valsts kontrole (VK) savā 2021. gada ziņojumā piezīmēja, ka ilgstoša atkarība no viena piegādātāja varētu būt risks.³² 2022. gada novembrī Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs lūdza Saeimai atstādināt CVK priekšsēdētāju no amata saistībā ar izmeklēšanu par iepirkuma procedūrām un uzsāka izmeklēt iepriekšējos CVK līgumus ar privāto piegādātāju.³³

Šo vēlēšanu budžets bija aptuveni 3,5 miljoni EUR, ko daudzi DICB VIM sarunu biedri uzskatīja par nepietiekamu šī procesa organizēšanai. 2021. gada oktobrī CVK vērsās Saeimā, lūdzot papildu resursus IT sistēmu funkcionēšanas nodrošināšanai, vēlēšanu izglītošanai, kā arī zemāka līmeņa darbinieku atalgojumam. Budžetu palielināja līdz aptuveni 8 miljoniem EUR.³⁴ Vairums DICB VIM sarunu biedru uzsvēra mazā budžeta negatīvo ietekmi uz vēlēšanu procesa organizēšanu.

Lai nodrošinātu Centrālās vēlēšanu komisijas darbības neatkarību un efektivitāti, vajadzētu laicīgi piešķirt atbilstošus finansiālos resursus un cilvēkresursus. Valsts iestādēm vajadzētu apsvērt IT nodaļas kapacitātes palielināšanu elektronisko sistēmu vadībai un to drošības nodrošināšanai, kā arī iepirkuma procedūru organizēšanai.

Sākot no 22. jūlija bija pieejams CVK organizēts specializēts palīdzības tālruņa numurs, un CVK nopublicēja savā tīmekļa vietnē virkni video un audio izglītojošos materiālus vēlētājiem, kā arī infografikas, pievēršot uzmanību vēlēšanu procedūrām, balsošanai ārzemēs, identifikācijas dokumentiem un sūdzībām. Informācija bija pieejama latviski, bet pamatregulējums – arī krievu un angļu valodā. Pozitīvi ir tas, ka brošūra par galvenajām procedūrām bija pieejama vieglās valodas formātā,³⁵ un CVK tīmekļa vietne ar noteiktām korekcijām ir pieejama cilvēkiem ar redzes traucējumiem, CVK nesniedza informāciju zīmju valodā vai video saturu ar subtitriem cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem. Kopumā finansējuma un tieši tam paredzētu darbinieku trūkuma dēļ CVK neorganizēja visaptverošu vēlētāju izglītošanu, un vairums DICB VIM sarunu biedru uzsvēra ilgstošāku vēlētāju izglītošanas kampaņu nepieciešamību, ieskaitot jaunatnes uzrunāšanu.³⁶

Centrālajai vēlēšanu komisijai vajadzētu nodrošināt pietiekamus resursus, lai tā sagatavotu un realizētu visaptverošas un savlaicīgas vēlēšanu izglītošanas programmas, ieskaitot mazākumtautību valodās, kā arī jauniem vēlētājiem un tiem, kas vēl pirmo reizi, tāpat arī vēlētājiem ar dažādām invaliditātēm.

VI. BALSĒŠANAS METODES

Likums paredz daudzveidīgas un iekļaujošas balsošanas metodes kā alternatīvu balsošanai personiski parastajos vēlēšanu iecirkņos. Vēlētāji, kuri nevarēja nobalsot vēlēšanu iecirknī veselības problēmu dēļ, ieskaitot COVID-19 skartos, kā arī viņu aprūpētāji varēja reģistrēties balsošanai dzīvesvietā, sākot no 26. septembra līdz 1. oktobrim, un reģistrācija bija pieejama arī vēlētājiem slimnīcās un pansionātos.³⁷ Balsošana tika organizēta cietumos, kā arī kareivjiem un zemessargiem, kuri pilda starptautiskos dienesta pienākumus. CVK norādīja apmēram 71 procentus no vēlēšanu iecirkņiem kā tādus, kas ir pieejami cilvēkiem ar fizisku invaliditāti, pamatojoties uz CVK izstrādātajiem

³² SOAAR ir bijis vienīgais CVK piegādātājs vairāk nekā desmit gadus .

³³ 2023. gada 2. februārī jaunā Saeima saskaņā ar likumdošanu ievēlēja jauno CVK priekšsēdētāju no locekļus.

³⁴ Primārās izmaiņas palielināja VIK locekļu bruto atalgojumu no 2,7 līdz 6 EUR stundā.

³⁵ Brošūra bija pieejama [CVK tīmekļa vietnē](#) un drukātā formātā vēlēšanu iecirkņos.

³⁶ VK savā [2021. gada ziņojumā](#) paziņoja, ka tās “ieskatā tomēr ir svarīgi noteikt atbildīgās iestādes, kuras veidotu vēlēšanu politiku, analizētu vēlētāju aktivitāti ietekmējošus faktorus un īstenotu mērķtiecīgas darbības vēlētāju aktivitātes palielināšanai”.

³⁷ Iesniegumus balsošanai dzīvesvietā varēja iesniegt tuvākajā vēlēšanu iecirknī vai arī PVK, ja vēlētājs izmantoja elektronisko parakstu. Slimnīcās un pansionātos reģistrāciju organizēja iestādes vadība. Apmēram 15 093 balsoja, pamatojoties uz šādu iesniegumu, ieskaitot slimnīcās un cietumos.

pieejamības ieteikumiem, un šīs vietas bija uzskaitītas CVK tīmekļa vietnē.³⁸ Vēlētājiem ar invaliditāti var palīdzēt viņu izvēlēta persona, izņemot VIK locekļus.

Pēc 2021. gada grozījumiem balsu nodošana glabāšana tika izvēsta visās pašvaldībās.³⁹ 26., 29. un 30. septembrī vēlētāji varēja nodot savu balsi glabāšanā 66 vēlēšanu iecirkņos visā valstī, kā arī varēja mainīt savu balsojumu, tostarp vēlēšanu dienā, jebkurā vēlēšanu iecirknī.⁴⁰ Katras dienas beigās CVK tīmekļa vietnē tika publicēta statistika, un kopumā 63 342 vēlētāju nodeva savu balsi glabāšanā (4,11 procenti balsstiesīgo).⁴¹

Ārzemēs dzīvojošie pilsoņi varēja balsot 81 vēlēšanu iecirknī, kas bija organizēti 42 valstīs, kā arī pa pastu.⁴² Vēlēšanu iecirkņu skaits ārzemēs samazinājās no 121 iecirkņa 2018. gadā, ko daži DICB VIM sarunu biedri skaidroja ar politisko partiju zemāku aktivitātes līmeni. Pēc 2021. gada grozījumiem pilsoņi, kuri dzīvo vai īslaicīgi uzturas ārzemēs, arī varēja pieteikties balsošanai pa pastu diplomātiskajā pārstāvniecībā vai caur valdības e-pakalpojumu portālu. Vēlētāji saņēma norādījumus e-pastā, un viņiem bija jāizdrukā balsošanas zīme un pašiem tā jānogādā kādā no 22 norādītajiem vēlēšanu iecirkņiem.⁴³ Vairāki DICB VIM sarunu biedri norādīja, ka jaunā un vienkāršotā procedūra balsošanai pa pastu nodrošinājusi augstāko reģistrācijas līmeni, sasniedzot 3 368 vēlētājus.⁴⁴ Kopumā šajās vēlēšanās 25 960 vēlētāji balsoja no ārzemēm.⁴⁵

VII. VĒLĒTĀJU REĢISTRĀCIJA

Pilsoņiem, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu, ir tiesības vēlēties. Pozitīvi ir tas, ka likumdošana neierobežo balsstiesības, pamatojoties uz intelektuālu vai psihosociālu nespēju, vai atrašanās ieslodzījumā dēļ.

Atbilstoši iepriekšējiem DICB ieteikumiem par pastāvīga vēlētāju reģistra izveidošanu 2021. gada septembrī pieņemtie grozījumi ievieša ETVR Saeimas vēlēšanām. ETVR sistēmu pārvalda un tās īpašnieks ir Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP).⁴⁶ Nepieciešamā informācija tiek izgūta no Fizisko personu reģistra, kuru izveidoja 2021. gadā un kurš aizvietoja

³⁸ CVK pieprasīto papildu finansējumu, lai nodrošinātu vēlēšanu iecirkņu pieejamību, neapstiprināja.

³⁹ Pilns vēlēšanu iecirkņu saraksts bija pieejams [CVK tīmekļa vietnē](#). Vēlēšanu iecirkni organizēja katrā pašvaldībā, un lielajās pašvaldībās vēlēšanu iecirkni izveidoja katriem 20 000 vēlētājiem, bet iepriekšējās vēlēšanās tos organizēja tikai pašvaldībās ar vairāk nekā 7 500 vēlētājiem.

⁴⁰ Apmēram 139 vēlētāji mainīja savu glabāšanā nodotu balsi, un skaitīja tikai pēdējo balsojumu; visas glabāšanā nodotās balsis tika ieliktas reģistrācijas aploksnē, lai nodrošinātu šo procesu.

⁴¹ Balsi glabāšanā nodevušo vēlētāju skaits pieauga salīdzinājumā ar 2018. gadu, kad šo iespēju izmantoja 33 791 vēlētāju (2,18 procenti).

⁴² Pamatojoties uz ĀM sniegto informāciju, ko iesniedza diplomātiskās pārstāvniecības, ārvalstīs izveidoja četrdesmit vienu vēlēšanu iecirkni, un 40 iecirkņus izveidoja, pamatojoties uz vismaz 36 vēlētāju lūgumu, kas bija iesniegs tieši diplomātiskajai pārstāvniecībai vai CVK laikā no 3. jūnija līdz 18. jūlijam. CVK noraidīja divus vēlētāju iesniegtus lūgumus tehnisku iemeslu dēļ.

⁴³ Agrāk vēlētāji saņēma pa pastu drukātas vēlēšanu zīmes, un viņiem vajadzēja tās nosūtīt uz VIK norādīto adresi.

⁴⁴ Agrāk vēlētājiem vajadzēja reģistrēties pa pastu, nosūtot pasi, kurā iespieda zīmogu kā kontroles mēru, apliecinot, ka vēlētājs ir nobalsojis. Šajās vēlēšanās vēlētāji varēja pieteikties personiski, pa pastu, pa e-pastu, izmantojot tiešsaistes lietotni oficiālajā e-pakalpojumu tīmekļa vietnē, kā arī PMLP tīmekļa vietnē, ja viņiem bija drošais elektroniskais paraksts, no 27. augusta līdz 9. septembrim. Kopumā 2 340 aploksnēs nosūtīja pa pastu, un 2 218 balsošanas zīmes bija derīgas.

⁴⁵ Salīdzinājumam – 2018. gadam nodeva 31 946 balsis (23,69 procenti), bet 2014. gadā – 23 116 balsis.

⁴⁶ PMLP ievada reģistrā informāciju par pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši 18 gadu vecumu; to izdara 45 dienas pirms vēlēšanu dienas. Sākotnējo tiešsaistes vēlēšanu reģistru sagatavo ne vēlāk kā 35 dienas pirms vēlēšanu dienas; šīm vēlēšanām to izveidoja 17. augustā.

kādreizējo Iedzīvotāju reģistru.⁴⁷ Izguves termiņš ETVR, ko izmantos VIK, ir septiņas dienas pirms vēlēšanu dienas, un turpmākas izmaiņas nav iespējamas. Vēlētāji var pārliecināties valdības e-pakalpojumu portālā, vai viņi ir reģistrēti, un var pārsūdzēt tiesā iekļaušanu, atteikumu iekļaut vai izslēgšanu.⁴⁸ 24. septembrī ETVR bija iekļauti 1 542 407 balsstiesīgi vēlētāji.

2022. gada 1. jūlijā Latvijā bija reģistrēti 191 036 nepilsoņi (aptuveni 9 procenti iedzīvotāju), kuriem nav tiesību vēlēties un kandidēt vēlēšanās.⁴⁹ Neraugoties uz vairākām likuma normām, kas pieņemtas iepriekšējos gados, lai sekmētu naturalizāciju, kā arī pasākumiem pilsonības iegūšanas veicināšanai un stimulēšanai, kā rezultātā, kā tiek ziņots, ir pieaudzis pilsonības pieteikumu skaits, nepilsoņu īpatsvars aizvien ir izaicinājums. Kaut gan pilsonība tiek atzīta kā pieņemama prasība attiecībā uz tiesībām tikt ievēlētam un vēlēties nacionālās vēlēšanās, saglabājas bažas, ka ievērojama daļa Latvijas iedzīvotāju, ko galvenokārt veido cilvēki, kuri identificējas kā mazākumtautībām piederoši, nevar piedalīties vēlēšanu procesā un tādējādi saskaras ar šķēršļiem piekļuvē politiskajām tiesībām.

Vēlēšanu dienā vēlētājus pārbaudīja ETVR sistēmā, skenējot pasi vai identifikācijas dokumentu (eID) ar viedtālrunu ierīcēm vai manuāli ievadot personas kodu.⁵⁰ Apmēram divas trešdaļas vēlētāju reģistrēja, izmantojot skenēšanas funkciju, bet vienu trešdaļu – ievadot manuāli. CVK veica drošības pārbaudes īrēto viedtālrunu izlasei, bet VIK locekļiem bija atļauts arī lietot personiskās ierīces. Papildus elektroniskajai sistēmai vēlētājus arī pierakstīja sarakstos ar roku, kas kalpoja kā primārais apstiprinājuma avots tam, ka vēlētājs ir saņēmis balsošanas dokumentus.⁵¹ COVID-19 pandēmijas laikā noteiktās politikas dēļ identifikācijas dokumentiem, kuru derīguma termiņš bija beidzies pēc 2020. gada 1. marta, šo termiņu pagarināja līdz 2023. gada 30. aprīlim, kas ļāva balsstiesīgajiem vēlētājiem, kurus tas bija skāris, balsot.⁵² Gadījumā, ja bija traucēts pieslēgums sistēmai, vēlētāji varēja nobalsot ar reģistrācijas aploksnēm, kuras bija nodrošinātas visām VIK. Tādā gadījumā vēlētājus iekļāva atsevišķā vēlētāju sarakstā un pārbaudīja pēc pieslēguma atjaunošanās.

VIII. KANDIDĀTU REĢISTRĀCIJA

Pilsoņi, kuri sasnieguši 21 gada vecumu, ir tiesīgi kandidēt vēlēšanās. Prasības kandidātiem ierobežo tiesības kandidēt tādiem pilsoņiem, kuriem likumā paredzētā kārtībā ir noteikta aizgādība, kuri izcieš cietumsodu, kā arī tiem, kuri izdarījuši kriminālnoziedzumu, būdami nepieskaitāmības stāvoklī, vai kuri izdarījuši tīšu noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no tā smaguma, par kuru sodāmība nav dzēsta. Pēdējais ierobežojums ir pretrunā ar 1990. gada EDSO Kopenhāģenas dokumentā ietvertajiem diskriminācijas aizlieguma un samērības principiem.⁵³ Rīgas Administratīvās tiesas 2018. gada

⁴⁷ Iedzīvotāju reģistru atjaunināja tehnisku iemeslu dēļ, kā arī, lai atjauninātu ārzemnieku reģistrācijas procesu, un tas ietver apmēram 3 miljonus personu.

⁴⁸ PMLP informējusi, ka šajās vēlēšanās sūdzības nav saņemtas.

⁴⁹ Valdības statistikas portālā norādīts, ka 2022. gada 1. jūlijā pilsoņu skaits ir 1 742 108, kā arī valstī dzīvo 191 036 nepilsoņi, un tiek ziņots par 160 “bezvalstniekiem”. Latvijas likumdošanā termins “nepilsonis” apzīmē personas, kurām ir Latvijas Republikas nepilsoņa pase.

⁵⁰ Sistēmu pirmo reizi izmantoja 2021. gada pašvaldības vēlēšanās. Viedtālrunus noīrēja publiskā iepirkuma procedūrā, bet vēlēšanu iecirkņiem ārzemēs ieteica izmantot datorus. Tīmeklī balstīto programmatūru izstrādāja SOAAR, kas arī vēlēšanu dienā nodrošināja tehnisko palīdzību. Vidēji katrā vēlēšanu iecirknī bija iedalīti pieci viedtālruni.

⁵¹ 2018. gada vēlēšanās vēlētāju pasēs tika iespiests zīmogs par nobalsošanu.

⁵² Saskaņā ar PMLP sniegto informāciju apmēram 26 000 dokumentu varēja būt beidzies derīguma termiņš. 26. septembrī CVK pieņēma lēmumu, paziņojot, ka šajās vēlēšanās būs derīgi arī ārvalstu vēlētāju dokumenti, kuriem beidzies derīguma termiņš.

⁵³ [1990. gada EDSO Kopenhāģenas dokumenta](#) 7.5. punktā teikts, ka EDSO dalībvalstis apņemas “ievērot bez diskriminācijas pilsoņu tiesības pretendēt uz politiskiem vai publiskiem amatiem, kā indivīdiem vai kā politisku partiju vai organizāciju pārstāvjiem”.

lēmums atcēla pastāvīgo aizliegumu pilsoņiem, kuri bija atzīti kā bijuši nepieskaitāmības stāvoklī pārkāpuma izdarīšanas brīdī, atbilstoši DICB iepriekšējiem ieteikumiem.⁵⁴

Kaut gan vēlēšanu likumdošana nenosaka valodu prasmes prasības kandidāta atbilstībai, tā paredz reģistrācijas procedūras, kurās potenciālajiem kandidātiem jāapstiprina valsts valodas zināšanas darba vajadzībām nepieciešamā līmenī, un ievēlētos deputātus var izslēgt no Saeimas sastāva, ja kompetenta izglītības iestāde konstatē nepieciešamo valodas prasmju trūkumu.⁵⁵ Lēmumu par deputāta izslēgšanu var pārsūdzēt Augstākajā tiesā.

Pilsoņi, kuri kādreiz iesaistījušies noteiktās politiskās darbībās, aizvien vēl nedrīkst kandidēt.⁵⁶ 2006. gadā Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) savā spriedumā mudināja Latvijas parlamentu noteikt laika limitu šim ierobežojumam, kā arī to regulāri pārskatīt ar mērķi to “drīz izbeigt”.⁵⁷ Kaut gan šī lustrācijas norma ir vairākkārt pārskatīta un vairāki Satversmes tiesas spriedumi ir sašaurinājuši tās piemērošanu, ierobežojums nav atcelts.⁵⁸ Ierobežojums neattiecas uz kandidātiem, kuri kandidē Eiropas Parlamenta vēlēšanās, kas pēc 2018. gada administratīvās tiesas lēmuma lika CVK reģistrēt skarto kandidātu 2018. gada Latvijas Saeimas vēlēšanām, pamatojoties uz to, ka atšķirīgi atbilstības kritēriji kandidātiem parlamenta vēlēšanās nav pamatoti.⁵⁹ Pēc tam Latvijas Saeima grozīja noteikumus par kandidātu atbilstību Eiropas Parlamenta vēlēšanās, ieviešot ierobežojumus, kas līdzīgi tiem, kas noteikti kandidātiem Latvijas Saeimas vēlēšanās.

Saeimai vajadzētu apsvērt ierobežojuma tiesībām kandidēt kādreizējās politiskās darbības dēļ atcelšanu vai laika limita noteikšanu, lai nodrošinātu atbilstību Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada nolēmumam un starptautiskajiem standartiem.

Politiskās partijas un apvienības varēja iesniegt kandidātu sarakstus CVK no 3. jūlijam līdz 2. augustam, vienlaikus samaksājot drošības naudu 1 400 EUR apmērā. Likumdošana neparedz neatkarīgu kandidātu iesniegumus, kas ir pretstatā EDSO saistībām un starptautiskajiem standartiem.⁶⁰ Politiskās partijas, kurās ir mazāk nekā 500 biedru un kuras ir reģistrētas mazāk nekā gadu pirms vēlēšanām, nav tiesīgas iesniegt kandidātu sarakstus. Kaut arī vairums sarunu biedru nepauda bažas attiecībā par partiju atbilstību, tomēr viena gada prasība šķiet nevajadzīga

⁵⁴ 2018. gada 30. augusta spriedums Nr. [A43-0079-18](#).

⁵⁵ Skat [Saeimas kārtības rullī](#) 18.2.2. un 131. pantu. 1996. gada ANO Cilvēktiesību komitejas (CCPR) 25. vispārējā komentārā par ICCPR 25. pantu 3. punktā teikts, ka valstīm “[n]av atļauts noteikt atšķirības starp pilsoņiem šo tiesību īstenošanas ziņā, pamatojoties uz rasi, ādas krāsu, dzimumu, reliģiju, politiskiem vai citiem uzskatiem, nacionālo vai sociālo izcelsmi, ar īpašumiem, piedzimšanu vai citiem apstākļiem saistītu statusu.”

⁵⁶ Pilsoņi, kuri ir bijuši vai kuri ir ārvalsts, Padomju Savienības vai kādreizējās Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības vai pretizlūkošanas dienestu darbinieki vai kuri bijuši Padomju Savienības Komunistiskās partijas vai Latvijas Komunistiskās partijas biedri pēc 1991. gada janvāra.

⁵⁷ Skat. 135. punktu ECT lēmumā [Ždanoka pret Latviju](#) (2006. gada 16. martā), kurā teikts, ka “Latvijas Saeimai vajadzētu noteikt laika limitu šim ierobežojumam. Ņemot vērā šo brīdinājumu, pat ja šobrīd nevar uzskatīt, ka Latvija pārkāpusi tās novērtēšanas brīvības robežas saskaņā ar [ECK] [1. protokola 3. pantu](#), tomēr Latvijas parlamentam ir nepārtraukti jāpārvērtē šis likumā noteiktas ierobežojums, ar mērķi to drīz izbeigt”.

⁵⁸ Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. [2017-25-01](#). Iepriekšējie Satversmes tiesas nolēmumi šajā jautājumā pieņemti [2000.](#) un [2005. gadā](#).

⁵⁹ Rīgas Administratīvās apgabaltiesas 2018. gada 30. augusta sprieduma Nr. [A43-0079-18](#) 16. pantā teikts, ka “Apgabaltiesa neatrod nekādus ar nacionālajām interesēm saistītus argumentus (...), kas varētu norādīt, ka Saeimas kandidāti jāpakļauj striktākiem ierobežojumiem nekā Eiropas Parlamenta deputāti”.

⁶⁰ [1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta](#) 7.5. punktā uzsvērts, ka valstīm jāievēro “bez diskriminācijas pilsoņu tiesības pretendēt uz politiskiem vai publiskiem amatiem, kā indivīdiem vai kā politisku partiju vai organizāciju pārstāvjiem”. Skat. arī [1996. gada ANO Cilvēktiesību komitejas 25. vispārējo komentāru](#).

ierobežojums, kas aizskar samērīguma un vienlīdzīgas attieksmes principus, kā arī varētu radīt īpašu šķērslī jaunām partijām pirmstermiņa vēlēšanu gadījumā.⁶¹

Atbilstoši EDSO saistībām un starptautiskajiem standartiem vēlēšanu likumdošanai vajadzētu nodrošināt iespēju neatkarīgiem kandidātiem piedalīties vēlēšanās. Saeimai vajadzētu atcelt ierobežojumu iesniegt kandidātu sarakstu politiskajām partijām, kas reģistrētas mazāk nekā gadu pirms vēlēšanām.

Likums pieprasa CVK pārbaudīt informāciju par kandidātu atbilstību, ko sniedz vairākas institūcijas, un svītrot neatbilstošos kandidātus. Trīs pretendenti tika diskvalificēti, jo bija “notiesāti par tīša kriminālnoziedzuma izdarīšanu”.⁶² Atbilstības pārbaudi lielāko tiesu veic sekretārs, turpretim sarakstus apstiprina CVK sēdē. Pēc vēlēšanu dienas policija ierosināja krimināllietu par iespējamu nepatiesu informāciju attiecībā par partijas Stabilitātei! kandidātes izglītību un nodarbinātību.⁶³ Vairums DICB VIM sarunu biedru pauda uzticēšanos kandidātu reģistrācijas procesa integritātei.

Deviņpadsmit politiskie sāncenši reģistrēja 1 829 kandidātus. Apmēram 87 procenti no pašreizējiem aizejošā parlamenta locekļiem sacentās vēlēšanās. Reģistrējoties kandidātiem bija dota iespēja norādīt savu etnisko piederību, un 68,8 procenti no visiem kandidātiem to norādīja: 59,9 procenti identificējas kā etniskie latvieši, 6 procenti – kā etniskie krievi, turpretim 2,9 procenti norādīja citu etnisko piederību. 9. septembrī CVK publicēja kandidātu sarakstus un programmas oficiālajā izdevumā, tāpat arī šī informācija bija pieejama CVK tīmekļa vietnē.

Likums neparedz dzimumu kvotu, veidojot sarakstus.⁶⁴ Sievietes veidoja 36,4 procentus no kopējā kandidātu skaita, diapazonā no 27 līdz 50 procentiem dažādo partiju sarakstos.⁶⁵ Beigu beigās ievēlēja 30 kandidātes sievietes. Vairumam partiju, ar kurām DICB VIM satikās, nebija īpašu iekšējo mehānismu, lai sekmētu sieviešu vai citu nepietiekami pārstāvētu grupu kļūšanu par kandidātiem.⁶⁶ Kopumā kandidātu, kas ir jaunāki par 40 gadiem, bija 35,9 procenti, turpretim vidējais kandidātu vecums bija 46 gadi. Kaut gan statistika par kandidātiem ar invaliditāti netiek apkopota, daži sarunu biedri norādīja, ka sarakstos bija iekļauti tikai nedaudzi kandidāti ar invaliditāti.

Politiskajām partijām vajadzētu ieviest efektīvus iekšējos mehānismus, lai pastiprinātu sieviešu līdzdalību un pārstāvību politiskajās partijās. Likumdevējam vajadzētu apsvērt papildu pasākumus sieviešu politiskās līdzdalības veicināšanai, piemēram, likumā nosakot kvotas kandidātu sarakstiem vai ar valsts finansējumu saistītus finansiālus stimulus.

⁶¹ 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 7.6. punktā uzvērts, ka valstīm “jānodrošina šādām politiskajām partijām un organizācijām nepieciešamās tiesiskās garantijas, lai ļautu tām savā starpā sacensties, balstoties uz tiesību un atbildīgo iestāžu vienlīdzīgu attieksmi pret tām.”

⁶² CVK ieguva informāciju par sodāmību no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra. CVK izslēdza divus kandidātus no partijas “Tautas varas spēks” un vienu kandidātu no “Apvienības Latvijai”. Divos gadījumos noziegumi bija izdarīti ārzemēs.

⁶³ CVK nepārbauda visas kandidātu iesniegtās informācijas pareizību un pārbauda tikai atbilstību likumdošanas prasībām.

⁶⁴ Savu [2020. gada noslēdzošo novērojumu par Latviju](#) 29. un 30. pantā ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja atzīmēja, ka “sieviešu līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī lēmumu pieņemšanā turpina būt nepietiekama” un ieteica atbildīgajām iestādēm “[p]ieņemt un piemērot pagaidu speciālus pasākumus, lai veicinātu būtisku sieviešu un vīriešu vienlīdzību visās jomās, kurās sievietes ir nepietiekami pārstāvētas vai ir nelabvēlīgā situācijā, piemēram, līdzdalībā politiskajā un sabiedriskajā dzīvē [...], tai skaitā, prasot politiskajām partijām ieviest kvotas attiecībā uz kandidātēm sievietēm, lai palielinātu sieviešu pārstāvību [...]”, [EDSO Ministru padomes lēmuma 7/09 2.](#) pantā dalībvalstis aicinātas “apsvērt iespējamus likumdošanas mērus, kas sekmētu līdzsvarotāku sieviešu un vīriešu līdzdalību politiskajā un publiskajā dzīvē, it īpaši – lēmumu pieņemšanā”.

⁶⁵ [Sagrupēti dati](#) par kandidātu dzimu, vecumu, izglītību, ģimenes stāvokli, etnisko piederību, dubultpilsonību un dzīvesvietu ir publicēti CVK tīmekļa vietnē, sniedzot gan vispārējas norādes, gan attiecībā uz konkrētām partijām.

⁶⁶ Viena partija savā kandidātu sarakstā sarindoja sievietes un vīriešus pamīšus.

IX. VĒLĒŠANU KAMPAŅA

Oficiālā kampaņa sākās 120 dienas pirms vēlēšanām – 2022. gada 4. jūnijā – un beidzās ar klusuma periodu dienu pirms vēlēšanām.⁶⁷ Likumdošana arī aizliedz politisko reklāmu televīzijā un elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos 30 dienas pirms vēlēšanu dienas.⁶⁸ Priekšvēlēšanu aģitācijas likums regulē kampaņu, ieskaitot piekļuvi elektroniskajiem un drukātajiem plašsaziņas līdzekļiem un to izmantošanu, kampaņas reklāmas internetā, kampaņas publiskās vietās un drukātos materiālus. Likums nosaka prasības kampaņu rīkotājiem un pakalpojumu sniedzējiem sniegt informāciju par reklāmām. Apmaksātiem politiskiem vēstījumiem tradicionālajā un tiešsaistes formātā jāietver izdošanas dati, turpretim slēptā vai neatklātā reklāma, kā arī valsts resursu ļaunprātīga izmantošana politiskiem mērķiem ir aizliegta.

Vēlēšanu kampaņā bija redzama konkurence un plurālisms, politiskie sāncenši spēja atklāt savas platformas vēlētājiem, un vārda, pulcēšanās un biedrošanās tiesības tika ievērotas. Vairums DICB VIM satikto politisko partiju pozitīvi novērtēja kampaņas regulējumu, bet dažas pauda bažas par procedūru sarežģītību un pārlieku regulējumu.⁶⁹ Dažas politiskās partijas aprakstīja gadījumus, kad noteiktas vietējās domes nosakot sarežģītu regulējumu attiecībā uz publisko telpu izmantošanu vēlēšanu kampaņām, kas it kā esot neļāvis veikt dažas kampaņas aktivitātes vai to rezultātā partijām piemērots naudas sods.⁷⁰ Kampaņas laikā Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB) saņēma 350 ar vēlēšanām saistītas sūdzības, galvenokārt – par pārkāpumiem saistībā ar kampaņas materiāliem, bet pāris – par slēpto reklāmu un valsts resursu ļaunprātīgu izmantošanu, un 10 gadījumos ir uzsākti administratīvie procesi. Vēlēšanu dienā KNAB saņēma 80 sūdzības par kampaņas pārkāpumiem, galvenokārt saistībā ar kampaņas aktivitātēm sociālajos medijos, uz kuriem attiecas nedaudz esošo normatīvo aktu, un 11 gadījumi tika izmeklēti kā iespējamās administratīvā pārkāpuma lietas.

Kaut gan daži DICB VIM sarunu biedri pauda viedokli, ka kampaņa esot bijusi sadalīta etniskajā un valodu ziņā, tikai viena trešdaļa politisko partiju rīkoja savas kampaņas tikai latviešu valodā, daudzas rīkoja savas kampaņas aktivitātes krievu un citās valodās, bieži – savās *Facebook* lapās.⁷¹ Vairāki sarunu biedri aprakstīja sākotnējās bažas, ka saasinātā polarizācija COVID-19 pandēmijas un kara Ukrainā laikā varētu palielināt neiecietīgu retoriku vai arī sekmēt nozīmīgas dezinformācijas kampaņas un mēģinājumus iejaukties vēlēšanu gaitā, bet beigu beigās tie jutās pārliecināti, ka nav notikuši nekādi incidenti, kas būtu ietekmējuši vēlēšanu procesu.⁷² DICB VIM novēroja, ka neiecietīgus izteikumus atkārtoti pauda vieni un tie paši nedaudzi politiskie sāncenši, galvenokārt vēršoties pret krieviski runājošajiem, kā arī žurnālistiem.

Tika izmantoti daudzveidīgi kampaņas instrumenti, lai nodotu vēstījumus vēlētājiem, gan personiski, gan plašsaziņas līdzekļos. Kampaņu teltis publiskajā ārtelpā kalpoja kā resurstaupīgs veids tiešas vēlētāju uzrunāšanas veicināšanai. Tāpat arī plaši izmantoja transporta līdzekļus ar partiju un

⁶⁷ Vēlēšanu dienā ir aizliegts arī ziņot par aptauju rezultātiem.

⁶⁸ Izņemot neapmaksātas politiskās debātes un bezmaksas ētera laiku sabiedriskajās raidorganizācijās, kas ir vienlīdzīgi piešķirts visiem sāncenšiem.

⁶⁹ Viena politiskā partija izteica bažas saistībā ar prasību pakalpojumu sniedzējiem iesniegt izcenījumus 150 dienas iepriekš.

⁷⁰ DICB VIM sarunu biedri minēja Daugavpils, Rēzeknes, Siguldas, Liepājas un Ogres domes. Likums neaizliedz rīkot kampaņas pasākumus publiskā telpā, taču sarežģīti zonējuma ierobežojumi to faktiski izslēdz.

⁷¹ DICB VIM analizēja kampaņās lietoto valodu politisko partiju tīmekļa vietnēs, drukātajos kampaņas materiālos un *Facebook* ierakstos. Tikai 6 no 19 politiskajām partijām rīkoja savu kampaņu tikai latviešu valodā.

⁷² Sarunu biedri aprakstīja, kā nesēnā COVID-19 krīze pavērusi telpu alternatīviem informācijas avotiem un dezinformācijas izplatībai, taču kopumā šīs tendences neizplatījās vēlēšanu kampaņā. Šo vērtējumu apstiprināja atbildīgās iestādēs, ar kurām satikās DICB VIM.

kandidātu zīmoliem, plakātus un drukātas lapiņas. Lielākajā daļā šo kampaņu vizuālajos materiālos attēloti vīrieši, atspoguļot partiju vadības, kurās dominē vīrieši. Apmaksātas reklāmas plašsaziņas līdzekļos tika iegādātas privātajās televīzijās, radio un citās platformās, it īpaši, –vietējo ziņu vietnēs un *Facebook*. Izņemot pāris politiskās partijas, vairums partiju informēja DICB VIM, ka tās nepievērš tik lielu uzmanību vēletāju uzrunāšanai sociālajos medijos, atsaucoties uz grūtībām iegūt konkurences priekšrocības *Facebook*, *Instagram* vai *Twitter*, kā arī nepietiekošas specializētās zināšanas, lai rīkotu kampaņu lielā mērā neregulētajā un uz jauniešiem orientētajā *TikTok* platformā.

Partiju pieņemtās politiskās platformas aptvēra plašu politisko spektru, bet prioritātes bieži vien pārklājās kampaņas vidē, kurā politiskā ideoloģija šķiet otršķirīga salīdzinājumā ar personības balstītām kampaņām. Vairums partiju programmas pievērsās militārajai drošībai, ekonomikai, sociālajai labklājībai, enerģētikas krīzei un izglītībai.⁷³ Kampaņā nebija īpaši uzsvērtu kampaņas vēstījumu, kas uzrunātu mazākumtautības, sievietes, jauniešus, cilvēkus ar invaliditāti vai citas grupas; taču vairums partijas programmu pievērsās dažām no šīm grupām. Vairākas partijas pievērsās mazākumtautību tiesībām, koncentrējoties uz valodu, pilsonību un iecietību, bet viena partija arī pievērsās dzimumu līdztiesībai un tiesībām uz seksuālo identitāti. Vairums partiju pievērsās jautājumiem, kas saistīti ar jaunatni, –izglītībai un nodokļu subsīdijām. Cilvēku ar invaliditāti bija iekļautas tikai dažu partiju programmās, galvenokārt aptverot subsīdijas, nodokļu atlaides, kā arī aprūpētāju priekšlaicīgu pensionēšanos.

Kampaņas vēstījumi, visā to daudzveidībā, bieži vien palika nepieejami cilvēkiem ar invaliditāti, piemēram, redzes vai dzirdes traucējumiem.⁷⁴ Likums neparedz politisko partiju pienākumu nodrošināt kampaņu materiālus vai vēstījumus pieejamos formātos, piemēram, viegli izlasāmā formā, vai nodrošinot subtitrus vai tulkojumu zīmju valodā, un vairums partiju to nedarīja. DICB VIM ievēroja dažu politisko partiju centienus savās tīmekļa vietnēs izvietot partijas programmas audio versiju vai kampaņas video ar subtitriem. Apmēram viena trešdaļa partiju ieskaņoja savas 4000 zīmju partiju programmas, padarot tās pieejamas audio formātā, turpretim CVK to izdarīja ar pārējo partiju programmām. Dažas debates tika organizētas ar tulkojumu zīmju valodā, taču kopumā tās tika producētas bez alternatīva saziņas formāta.⁷⁵

Lai nostiprinātu cilvēku ar invaliditāti piedalīšanos vēlēšanās, politiskajām partijām vajadzētu nodrošināt savas programmas, kampaņas vēstījumus un materiālus tādos formātos, kas ir atbilstoši, pieejami un viegli saprotami cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti. Vajadzētu ieviest tiesiskus vai finansiālus stimulus, lai veicinātu pieejama kampaņu satura veidošanu.

⁷³ DICB VIM analizēja kampaņu vēstījumus politisko partiju tīmekļa vietnēs, drukātajos kampaņas materiālos, kā arī tikšanās reizēs ar sarunu biedriem no partijām.

⁷⁴ Savu [2017. gada Sākotnējā ziņojuma par Latviju noslēdzošo novērojumu](#) 51. un 52. punktā ANO Personu ar invaliditāti tiesību komiteja puda bažas “par piekļuves trūkumu vēlēšanu procesam, objektiem un materiāliem personām ar intelektuālu vai fizisku invaliditāti, kā arī neredzīgiem vai nedzirdīgiem cilvēkiem”, kā arī ieteica “dalībvalstij garantēt tiesības balsot patstāvīgi, nodrošinot, lai balsošanas procedūras, objekti un materiāli ir atbilstoši, pieejami un viegli izmantojami personām ar invaliditāti”. Tāpat arī Venēcijas komisijas [Pārskatītā skaidrojošā paziņojuma par Labās prakses kodeksu vēlēšanu jautājumos par cilvēku ar invaliditāti piedalīšanos vēlēšanās](#) 6. pantā teikts “[p]ienākumā ‘ļaut vēletājiem uzzināt vēlēšanās balotējošos sarakstus un kandidātus (Kodekss, I.3.1.b.ii punkts)’ valsts iestādēm ir jānodrošina, lai minētā informācija būtu pieejama un sasniedzama, cik vien tas iespējams un pienācīgi ņemot vērā saprātīgus pielāgojumus, visos nepieciešamajos alternatīvajos formātos saskaņā ar ierobežojumiem, ko nosaka samērīgums, tiesiskais regulējums un reālistiska iespējamība. Sniegtajai informācijai jābūt viegli izlasāmai un saprotamai”.

⁷⁵ DICB VIM analizēja kampaņu vēstījumu alternatīvos saziņas formātos klātbūtni politisko partiju tīmekļa vietnēs, partiju programmās CVK tīmekļa vietnē, drukātajos kampaņas materiālos, kā arī kampaņas aktivitātes *Facebook*, līdzekļus plašākai politisko debašu plašsaziņas līdzekļos analīzei.

X. KAMPAŅAS FINANSĒŠANA

Politisko partiju un kampaņu finansēšanu primāri regulē Politisko partiju finansēšanas likums, kurš kopš iepriekšējām vēlēšanām ir būtiski pārskatīts, kā arī Priekšvēlēšanu aģitācijas likums. Vairums DICB VIM sarunu biedru atbalstīja nesenās izmaiņas politisko partiju finansēšanā un pauda vispārēju apmierinātību ar kampaņu finansēšanas tiesisko ietvaru. KNAB kopumā bauda politisko sāncenšu uzticēšanos, un tā regulārās publikācijas, kas ietver finanšu datus, vēlēšanu periodā nodrošināja vispārēju procesa caurskatāmību. Taču dažus noteikumus varētu vēl pastiprināt, piemēram, ieviešot prasību publicēt informāciju par sankcijām, kā arī pasākums nepietiekami pārstāvētu grupu līdzdalības sekmēšanai.

A. IENĀKUMI UN IZDEVUMI

Likums paredz jauktu privātu un publisku politisko partiju finansēšanas sistēmu. Partijas drīkst saņemt privātus ziedojumus no indivīdiem, kā arī biedra naudas maksājumus, kā arī veikt saimnieciskas darbības. Lai novērstu starpnieku ziedojumus, privātajiem ziedojumiem ir noteikts limits – maksimāli 30 procenti no attiecīgā indivīda gada ienākumiem, kā arī pieļaujama apjoms uz partiju, kuru pazemināja 2022. gadā.⁷⁶ Ziedojumi skaidrā naudā ir atļauti līdz 500 EUR. Gada ziedojumu limits, ieskaitot gan privāto, gan publisko finansējumu, ir 975 000 EUR vienai partijai.⁷⁷ Juridisko personu ziedojumi, kā arī anonīmi ziedojumi un ziedojumi no ārvalstu avotiem ir aizliegti.

Valsts finansējumu politiskajām partijām piešķir, pamatojoties uz iepriekšējo vēlēšanu rezultātiem, un divas reizes gadā izmaksā KNAB. Šo finansējumu būtiski palielināja pēc 2019. gada novembra grozījumiem Politisko organizāciju finansēšanas likumā.⁷⁸ Politiskās partijas, kas iegūst vismaz divus procentus balsu Saeimas vēlēšanās, ir tiesīgas saņemt valsts finansējumu.⁷⁹ Saeimā pārstāvētajām partijām gadā papildus piešķir 100 000 EUR. Maksimālais valsts finansējuma apjoms, ko partijas var saņemt gadā, ir 800 000 EUR. Politiskajām partijām, kuras saņem valsts finansējumu, ir jāatver speciāls konts vēlēšanu finansējumam Latvijā reģistrētā kredītiestādē un katru gadu jāatskaitās par valsts finansējuma ienākumiem un izdevumiem. Visas valsts finansējumu saņemošās partijas iesniedza gada pārskatu par 2021. gadu.⁸⁰ Šo vēlēšanu laikā KNAB konstatēja, ka četriem

⁷⁶ 2022. gadā atļautais individuālu privātu ziedojumu (ieskaitot biedra naudas maksājumus) maksimālais apjoms partijai bija 2 500 EUR (5 minimālās mēnešalgas) parlamentā pārstāvētajām partijām, kas saņem valsts finansējumu, 6 000 EUR (12 minimālās mēnešalgas) partijām, kas nav pārstāvētas parlamentā, bet kvalificējas valsts finansējuma saņemšanai, jo Saeimas vēlēšanās ieguvušas starp diviem un pieciem procentiem balsu, bet partijām, kuras nav tiesīgas saņemt valsts finansējumu – 10 000 EUR (20 minimālās mēnešalgas) no personām, kas nav partijas biedri, un 25 000 EUR (50 minimālās mēnešalgas) no partijas biedriem.

⁷⁷ Pārejas noteikumi, kas ierobežo kopējo ikgadējo finansējumu politiskajām organizācijām, ir spēkā līdz 2022. gada 31. decembrim. Līdz 2022. gada 31. decembrim politiskajām partijām atļauts saņemt finansējumu, kas nepārsniedz 975 000 EUR gadā (1 950 minimālās mēnešalgas), ieskaitot valsts finansējumu. Iesējamais turpmākais regulējums pēc 2022. gada nav konkretizēts.

⁷⁸ 2019. gada novembrī ieviestās pārmaiņas likumdošanā gandrīz septiņas reizes palielināja ikgadējo valsts finansējumu politiskajām partijām, no iepriekšējās dotācijas 0,71 EUR par Saeimas vēlēšanās iegūtu balsi līdz pašreizējiem 4,50 EUR par balsi.

⁷⁹ Papildu grozījumi, kurus pieņēma 2022. gada 24. februārī un kuri stājās spēkā pēc vēlēšanām – 2022. gada 1. novembrī, paredz samazināt valsts finansējumu politiskajām partijām, kuru frakcijas Saeimā izjūk vai kuru deputātu skaits samazinās par divām trešdaļām, kā arī indeksēja nominālo summu par vēlēšanās iegūto balsi, sasaistot to ar minimālo mēnešalgu (4,50 EUR vietā 0,9 procenti no minimālās mēnešalgas, kas 2022. gadā ir viens un tas pats).

⁸⁰ Politiskajām partijām, kuras saņem valsts finansējumu, ir pienākums līdz katra gada 31. martam sagatavot gada pārskatu par valsts finansējuma izlietojumu, norādot kases atlikumu pārskata gada sākumā un beigās, kā arī kases čekus un maksājumus skaidrā naudā par dažādiem izdevumu veidiem. Gada pārskatus publicē [KNAB Partiju finanšu datubāzē](#). Arī tām politiskajām partijām, kuras nesaņem valsts finansējumu, ir jāiesniedz gada pārskats atbilstoši parastajam regulējumam par grāmatvedību. KNAB saņēma 46 politisko partiju 2021. gada pārskatus noteiktajā termiņā un uzsāka 18 administratīvo pārkāpumu procesus pret partijām, kas neiesniedza pārskatus laikā vai tie neatbilda likumam.

sāncensīem nebija speciāla konta; trīs no tiem nebija valsts finansējuma saņēmēji, un tāpēc tiem nebija jāatver bankas konts, savukārt vienas partijas kontus slēdza banka.

Vairums DICB VIM sarunu biedru atzinīgi vērtēja valsts finansējuma palielināšanu politiskajām partijām kā būtisku soli, lai samazinātu paļaušanos uz privātiem ziedotājiem, kā arī sekmētu konkurenci vēlēšanās, kaut gan vairāki no tiem atzīmēja, ka, palielinot finansējumu, vajadzēja ieviest papildu kritērijus attiecībā uz nepietiekami pārstāvētu grupu iekļaušanu partiju struktūrā.⁸¹ Kopumā sarunu biedri uzskatīja, ka valsts finansējuma piešķiršana partijām bijusi caurskatāma un taisnīga, kaut arī daži apgalvoja, ka tikko dibinātas vai pārstrukturētas politiskās apvienības, kuras kampaņā piedalījās pirmo reizi, bijušas nostādītas nesamērīgi neizdevīgā stāvoklī. 2022. gadā desmit politiskajām partijām kopā piešķīra valsts finansējumu 4 615 906 EUR apmērā.⁸² KNAB neizmaksāja kopumā 743 423 EUR trim politiskajām partijām par Politisko organizāciju finansēšanas likuma pārkāpumiem un publicēja savā tīmekļa vietnē piemēroto sankciju sarakstu.⁸³ Ir paredzēts pārsūdzības process, kurā politiskās partijas var pārsūdzēt mazākus naudas sodus KNAB vadītājam, turpretim tādas sankcijas kā valsts finansējuma neizmaksāšanu var pārsūdzēt administratīvas tiesvedības procesā.⁸⁴

Vajadzētu apsvērt papildu kritēriju ieviešanu valsts finansējuma piešķiršanai politiskajām partijām, lai sekmētu nepietiekami pārstāvētu grupu politisko līdzdalību, tostarp vēlēšanu starplaikā.

Kampaņas izdevumu limiti ir noteikti likumā un tiek publicēti KNAB tīmekļa vietnē pirms katras vēlēšanu kampaņas. Šīm vēlēšanām valstī noteiktais limits bija 708 053 EUR vienai partijai, kas bija jāsadala starp pieciem vēlēšanu apgabaliem.⁸⁵ Finansiālais regulējums ir noteikts arī trešo pušu kampaņām, maksimālais atļautais izdevumu limits ir 15 minimālās mēnešalgas jeb 7 500 EUR.

B. ATSKAITĪŠANĀS UN UZRAUDZĪBA

Kampaņas finansējuma caurskatāmību sekmē likumā noteiktā prasība partijām atskaitīties par saņemtajiem ziedojumiem, kampaņas reklāmas līgumiem, kā arī kampaņas izdevumiem. Politiskajām partijām jāziņo par saņemtajiem ziedojumiem 15 dienu laikā pēc to saņemšanas, dati tiek iesniegti KNAB uzturētā elektroniskā datu ievades sistēmā.⁸⁶ Ne vēlāk kā trīs darba dienu laikā pēc reklāmas

⁸¹ Kā pausts Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumā (2003)3 par līdzsvarotu vīriešu un sieviešu piedalīšanos politisko un sabiedrisko lēmumu pieņemšanas procesā, valsts finansējuma piešķiršana var būt atkarīga no atbilstības prasībai par sieviešu līdzdalību. Kaut arī ir svarīgi ievērot partiju iekšējās darbības brīvību, atlasot kandidātus un izvēloties platformu, valsts finansējumu var saprātīgi ierobežot, pamatojoties uz atbilstību pamatpienākumu kopumam.

⁸² 2022. gadā Saskaņa saņēma valsts finansējumu 800 000 EUR apmērā, Konservatīvie – 639 140 EUR; Attīstībai/Par! – 586 964 EUR; Nacionālā apvienība – 573 256 EUR; Zaļo un Zemnieku savienība – 506 967 EUR; jaunā Vienotība – 442 482 EUR; Apvienotais saraksts – 144 155 EUR; Progresīvie – 107 612 EUR, Latvijas Krievu savienība – 71 904 EUR.

⁸³ Partijai “Par cilvēcīgu Latviju” valsts finansējumu apturēja 2022. gada 13. janvārī uz vienu gadu, ieturot 646 303 EUR saistībā ar valsts finansējuma neatbilstošu izmantošanu 2020. gadā vairāk nekā 30 000 EUR apmērā; partija pārsūdzējusi lēmumu tiesā.

⁸⁴ Apvienotajam sarakstam ieturēja 25 215 EUR valsts finansējumu 2022. gada 14. jūlijā par izdevumu noteikumu pārkāpumu 2020. gadā; partija pārsūdzējusi lēmumu tiesā. Latvijas Krievu savienībai ieturēja 71 904 EUR 2022. gada 14. jūlijā tāpēc, ka tai nebija speciāla valsts finansējumam paredzēta konta Latvijā reģistrētā kredītiestādē.

⁸⁵ Sāncensu izdevumu limitu aprēķina, pamatojoties uz koeficientu, kas ietver vidējos mēneša ienākumus un reģistrēto vēlētāju skaitu. Šajās vēlēšanās [sāncensu izdevumu limits pa vēlēšanu apgabaliem](#): Rīgā – 251 065 EUR; Vidzemē – 179 322 EUR; Latgalē – 94 879 EUR; Kurzemē – 85 371 EUR; Zemgalē – 97 414 EUR. Papildu kampaņas izdevumu limiti ieviesti politiskajām partijām, kas saņem valsts finansējumu, nosakot, ka kampaņas izdevumi nedrīkst pārsniegt 60 procentus no attiecīgajā gadā saņemtā valsts finansējuma.

⁸⁶ [Partiju finanšu datubāzē](#) iespējams meklēt pēc politiskās partijas, darījuma veida (nauda, īpašums vai pakalpojums), precīzas vērtības, ziedotāja vārda un ziedojuma datuma.

līguma noslēgšanas politiskajām partijām un to attiecīgajiem pakalpojumu sniedzējiem ir atsevišķi jāinformē KNAB par līguma detaļām, jo datu precizitāte tiek dubultpārbaudīta.⁸⁷ Pakalpojumu sniedzējiem, kuri sniedz reklāmas pakalpojumus publiskās vietās vai internetā, saskaņā ar likumu ir jāiesniedz KNAB vēlēšanu periodam noteiktais izcenjums 150 dienas pirms vēlēšanām.⁸⁸ KNAB uzraudzīja 2022. gada vēlēšanu kampaņas izdevumus, pamatojoties galvenokārt uz datiem, kas bija iegūti no reklāmas līgumiem, un, kas ir pozitīvi, visas kampaņas laikā publicēja datus par izdevumiem tādā formātā, kas ļāva interaktīvi analizēt izdevumus, tai skaitā – pa partijām un pa izdevumu veidiem.⁸⁹ Šīs regulārās publikācijas sekmēja vispārējo kampaņas finansējuma caurskatāmību.

Vēlēšanu dienā KNAB bija saņēmis 201 ziņojumu par iespējamiem pārkāpumiem, dažus kā individuālas sūdzības tiešsaistē vai caur specializēto mobilo lietotni “Ziņo KNAB”, un 79 turpina izmeklēt kā iespējamās administratīvo pārkāpumu lietas.

Sāncensiem 30 dienu laikā pēc vēlēšanām ir jāiesniedz vēlēšanu ienākumu un izdevumu deklarācija.⁹⁰ Sešu mēnešu laikā pēc iesniegšanas termiņa beigām KNAB izskata un publicē konsolidētu ziņojumu par kampaņas finansējumu par visiem sāncensiem,⁹¹ kas ietver informāciju par kampaņas finansējuma pārkāpumiem un piemērotajām sankcijām. Likums neprasa KNAB publicēt visus lēmumus par administratīvām sankcijām, izņemot tās, kas attiecas uz turpmāku kampaņas aktivitāšu aizliegumu.⁹²

Vajadzētu pārskatīt Politisko organizāciju finansēšanas likumu, pieprasot publicēt visus Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja lēmumus attiecībā uz vēlēšanu kampaņu un kampaņas finansēšanu, attiecinot uz to saprātīgus izņēmumus saistībā ar personas datu aizsardzību.

XI. PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI

A. PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻU VIDE

Plašsaziņas līdzekļu vide Latvijā ir plurālistiska. Televīzija ir galvenais politisko ziņu avots, tai seko tiešsaistes ziņu platformas, sociālie mediji, radio un drukātie plašsaziņas līdzekļi.⁹³ Īpašumtiesības plašsaziņas līdzekļu tirgū ir koncentrētas, ir augsts konkurences līmenis, un vietējo plašsaziņas

⁸⁷ Informāciju par līgumu iesniedz partija un pakalpojuma sniedzējs, [lejupielādējot](#) veidlapu un iesniedzot to KNAB.

⁸⁸ Uzņēmumu noteiktie [aģitācijas izcenjumi](#) ir pieejami KNAB tīmekļa vietnē. Reklāmas cenas elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos iesniedza Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei. Ja pakalpojumu sniedzēji neiesniedz izcenjumus noteiktajā termiņā, tad tiem ir aizliegts pārdot kampaņas materiālus, tāpat arī ir aizliegta pārdošana par augstākām vai zemākām cenām nekā norādīts.

⁸⁹ Kampaņas laikā no 4. jūnija līdz 27. septembrim KNAB regulāri publicēja [politisko partiju aģitācijas izdevumus](#), sākot no 21. jūlija, pēc tam reizi divās nedēļās un reizi nedēļā, aptverot septiņas plašās aģitācijas izdevumu kategorijas: televīzija, vides reklāmas, radio, drukātie plašsaziņas līdzekļi, sociālie tīkli, reklāma internetā un labdarība.

⁹⁰ Informāciju iesniedz daļēji elektroniski, un KNAB tīmekļa vietnē ir pieejamas [partiju kampaņas ienākumu un izdevumu deklarācijas](#), kā arī partiju gada pārskati par ienākumiem un izdevumiem. Partijas ziedojums vai partijas sponsorēts labdarības pasākums kā tās vēlēšanu kampaņas daļa arī tiek uzskatīts par kampaņas izdevumiem, un par to ir jāziņo KNAB trīs dienu laikā pēc šī notikuma.

⁹¹ Ziņojumā ietverti visu sāncensu kampaņu ienākumi un izdevumi, kas sadalīti 16 izdevumu kategorijās.

⁹² Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā noteikta prasība KNAB publicēt datus par piemērotajām sankcijām tikai tajos gadījumos, kad sankcija aizliedz turpināt kampaņu. [34. vispārējā komentāra par SPPT 18.](#) pants: “Lai realizētu tiesības uz piekļuvi informācijai, dalībvalstīm aktīvi jāpadara publiski pieejama sabiedrību interesējoša valdības informācija. Dalībvalstīm jāpieliek visas pūles, lai nodrošinātu vieglu, tūlītēju, efektīvu un praktisku piekļuvi šādai informācijai.”

⁹³ Skat. [Eurobarometer aptauja par medijiem un ziņām \(2022. gada jūlijs\)](#).

līdzekļu īpašnieku ietekme mazinās.⁹⁴ Plašsaziņas līdzekļu patēriņš kopumā ir lingvistiski segmentēts; pozitīvi ir tas, ka sabiedriskie plašsaziņas līdzekļi piedāvā saturu, ieskaitot politikas apskatu, gan latviešu, gan krievu valodā, to dara arī daži komerciālie plašsaziņas līdzekļi.⁹⁵

Sabiedriskās raidorganizācijas Latvijas Televīzija (LTV) un Latvijas Radio (LR) sekmīgi konkurē ar komerciālajām raidorganizācijām un ir ieguvušas augstu sabiedrības uzticēšanos.⁹⁶ Sabiedriskās raidorganizācijas pameta reklāmas tirgu 2021. gadā un kopš tā laika ir finansiāli atkarīgas no valsts finansējumu, ko piešķir reizi gadā, bez skaidriem kritērijiem.⁹⁷ Vairāki DICB VIM sarunu biedri puda bažas saistībā ar gadījumiem, kad uz sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir izdarīts politisks spiediens, ko viņi apraksta kā tādu, ko pašreizējā finansējuma struktūra saasina.⁹⁸

Lai garantētu sabiedrisko raidorganizāciju neatkarību, likumdošanā vajadzētu nodrošināt atbilstošu un ilgtspējīgu finansēšanas mehānismu.

2022. gada laikā Saeima pieņēma vairākus grozījumus Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, pilnvarojot Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi (NEPLP) bez tiesas rīkojuma apturēt piekļuvi noteiktām tīmekļa vietnēm, pamatojoties uz viltus ziņām vai nacionālās drošības apdraudējumu, kā arī audiovizuālo vai pieprasījuma pakalpojumus, kuru izcelsme ir “valsts, kas apdraud citas valsts teritoriālo integritāti”.⁹⁹ Saprotot nacionālās drošības kontekstu, kurā šī likumdošana tika radīta, vairāki sarunu biedri izteica bažas par to, ka grozījumi pieņemti sasteigtā un necaurskatāmā procesā bez pietiekamām konsultācijām ar sabiedrību, kā arī, ka šādas apturēšanas, kurām nav nepieciešams tiesas rīkojums, varētu radīt neveiksmīgu tiesisko precedentu.

⁹⁴ Lielākie digitālie ziņu mediji – DELFI un Tvnet, kā arī nacionālā ziņu aģentūra LETA pieder Igaunijas mediju korporācijām. Latvijā vairs nav ietekmīga, neatkarīga nacionāla dienas laikraksta.

⁹⁵ Sabiedriskajām raidorganizācijām ir TV kanāls LTV7, radiostacija LR4 un ziņu portāls RUS.LSV.lv, kas sniedz politiskās ziņas krievu valodā. Vairāki DICB VIM sarunu biedri norādīja, ka koalīcijas partijas nevēlas paplašināt pakalpojumus krievu valodā, un skaidroja to ar pirmsvēlēšanu perioda nacionālistiskām attieksmēm.

⁹⁶ Saskaņā ar [Kantar auditorijas pētījuma datiem \(2022. gada augusts\)](#) sabiedriskajai Latvijas Televīzijai (LTV) ir lielākā TV tirgus daļa, tai seko privātais kanāls TV3. Papildus diviem TV kanāliem (LTV1 un LTV7) un sešām radio stacijām, kas dominē radio tirgū, sabiedriskās raidorganizācijas veido arī ziņu portālu LSM.LV. Saskaņā ar [Eurobarometer aptauju par medijiem un ziņām \(2022. gada jūlijs\)](#) 51 procents respondentu visvairāk uzticas ziņu avotiem, ko pārstāv sabiedriskā TV un radio stacijas (ieskaitot to tiešsaistes klātbūtni).

⁹⁷ 2022. gadā LTV un LR budžets ir 38 miljoni EUR (26 miljoni EUR ir piešķirti LTV, bet 12 miljoni EUR – LR), kas ir 0,13 procenti no IKP. SEPLP ierosinājusi, ka LTV un LR gada budžetu vajadzētu piesaistīt konkrētam procentam no noteiktiem nodokļiem (1,3 procenti no iedzīvotāju ienākuma nodokļa un 2,12 procenti no iekasētajiem akcīzes nodokļiem). Ierosinātais grozījums palielinātu sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu budžetu par 3,5 miljoniem EUR gadā.

⁹⁸ Piemēram, 2. aprīlī aizsardzības ministrs publicēja [vēstuli Twitter](#) Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei (SEPLP), saistot LTV redakcionālos lēmumus ar tās nākotnes finansējumu, pēc LTV7 intervijas ar Krievijas žurnālistu. SEPLP kritizēja ministra viedokli kā šķietamu mēģinājumu izdarīt politisku spiedienu un tieši ietekmēt sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu saturu. NEPLP secināja, ka LTV raidījumā nav konstatējams Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma pārkāpums. Eiropas Raidorganizāciju apvienības ģenerāldirektors [puda bažas](#) par iespējamo politisko spiedienu uz LTV redakcionālajām izvēlēm.

⁹⁹ 2022. gada 24. februārī Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (NEPLP) aizliedza 41 Krievijā reģistrētu TV kanālu, atsaucoties uz iepriekš nepiemērotu normu 2018. gada ES Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvā, kas paredz tūlītēju apturēšanu, pamatojoties uz nacionālās drošības apsvērumiem. 10. martā Saeima pieņēma jaunu likumdošanu, pilnvarojot NEPLP apturēt tīmekļa vietnes, kas izplata dezinformāciju un apdraud nacionālo drošību. 15. martā NEPLP bloķēja piekļuvi 71 vietnei. 12. maijā [NEPLP bloķēja piekļuvi](#) Krievijas sociālo mediju tīkliem “VKontakte”, “Odnoklassniki” un “Moi mir” pēc tam, kad ES bija piemērojusi sankcijas to īpašniekiem. 2022. gada 26. maijā Saeima pieņēma papildu grozījumus, paredzot, ka Latvijā nedrīkst darboties audiovizuālie vai pieprasījuma pakalpojumi, kas grauj vai apdraud citas valsts teritoriālo nedalāmību, suverenitāti vai valsts neatkarību, un 2022. gada 6. jūnijā NEPLP aizliedza atlikušo pieejamo 80 Krievijā reģistrēto kanālu pārraidi. 30. septembrī NEPLP bija ierobežojusi 132 TV kanālus un 226 interneta vietnes, aptverot visus pieejamos Krievijā reģistrētos kanālus un vietnes, kā arī vairākus no Baltkrievijas.

Kaut gan izmeklējošā un analītiskā žurnālistika plaukst un plašsaziņas līdzekļu pārstāvji kopumā darbības vidi raksturo kā brīvu un drošu, DICB VIM sarunu biedri aprakstīja vairākus aizskaršanas gadījumus un politiķu draudīgu retoriku attiecībā uz žurnālistiem,¹⁰⁰ kā arī atzīmēja, ka sievietes žurnālistes bieži tiek pakļautas seksistiskai un sieviešu nīšanas retorikai.¹⁰¹ Vairāki aprakstīja to, kā sociālo tīklu platformas tiek izmantots žurnālistu noniecināšanai un plašsaziņas līdzekļu lomas un svarīguma sabiedrībā diskreditēšanai.

B. TIESISKAIS IETVARS UN UZRAUDZĪBAS MEHĀNISMI

Tiesiskais ietvars garantē vārda brīvību, žurnālistu avotu konfidencialitāti, kā arī tiesības uz piekļuvi publiskai informācijai, un šīs tiesības tiek aktīvi un efektīvi aizstāvētas tiesu sistēmā. Precizitātes, objektivitātes, daudzveidības un līdzsvara principi reportāžās, kā arī žurnālistu ētikas principu ievērošana ir paredzētas Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, kas, cita starpā, ievieš ES Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvu. Neslavas celšana aizvien vēl ir kriminālpārkāpums, pretstatā starptautiskajiem standartiem un neraugoties uz DICB iepriekšējiem ieteikumiem. DICB VIM sarunu biedri atzīmēja, ka šī norma netiekot bieži piemērota, tomēr izteica bažas, ka to varētu izmantot, lai iebiedētu žurnālistus vai izdarītu uz tiem spiedienu.¹⁰²

Neslavas celšanu vajadzētu dekriminalizēt, dodot priekšroku civiltiesiskiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atbilstoši starptautiskajām saistībām un vārda brīvībai.

Sabiedriskās un privātās raidorganizācijas, kā arī citus elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, ieskaitot pieprasījuma audiovizuālos pakalpojumus, kā arī noteiktu tiešsaistes saturu regulē un uzrauga NEPLP. Pirmsvēlēšanu perioda laikā NEPLP izdeva vadlīnijas un izglītojošos rīkus elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem, publicēja politisko reklāmu izcenojumus, kā arī monitorēja raidorganizāciju atbilstību regulējumam. NEPLP reizi mēnesī izskatīja monitoringa rezultātus, vienlaikus pieņemot lēmumus par iespējamiem pārkāpumiem un piemērojot sankcijas. Visi monitoringa rezultāti un saistītie lēmumi tiek publicēti NEPLP tīmekļa vietnē. Kampanjas perioda laikā NEPLP piemēroja divus administratīvus sodus LTV, pamatojoties uz slēptu aģitāciju tās raidījumos, pārsūdzības tiesā vēl nav izskatītas.¹⁰³

Kaut gan vairums DICB VIM sarunu biedru pauda vispārēju uzticēšanos NEPLP kā uzraudzības un izpildiestādei, vairāki atzīmēja, ka padomes locekļu, kurus izvērza un ievēl Saeima, atlases procesu varētu uzlabot, lai garantētu padomes neatkarību atbilstoši DICB iepriekšējiem ieteikumiem. Sarunu

¹⁰⁰ Saskaņā ar 2022. gada 9. septembrī publicēto [sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu tiesībsardzes paziņojumu](#) 78 procenti no Latvijā aptaujātajiem žurnālistiem norādījuši, ka bijuši pakļauti pazemojošai vai naida runai. Tāpat arī 72 procenti pieredzējuši sava darba publisku diskreditāciju, 48 procenti atklāja, ka viņu ētika tikusi apšaubīta, 23 procentu respondentu dati izmantoti safabricētu vai manipulētu stāstu veidošanai, bet 12 procenti saskārušies ar iebiedēšanu.

¹⁰¹ 2022. gada 25 septembrī Saeimas deputāts Aleksandrs Kiršteins, komentējot *Twitter* priekšvēlēšanu debates, nosauca LTV žurnālisti par meli un "politisku prostitūtu". LTV un Latvijas Žurnālistu asociācija pieprasīja Saeimai izvērtēt deputāta rīcības ētiskumu, bet Valsts policija uzsāka izmeklēšanu saistībā ar neslavas celšanu. Retoriku [nosodīja "Žurnālisti bez robežām"](#).

¹⁰² Neslavas celšana ir krimināli sodāms pārkāpums, par kuru var sodīt ar brīvības atņemšanu, sabiedrisko darbu vai naudas sodu. Tomēr visvairāk prasību pret plašsaziņas līdzekļiem ceļ saskaņā ar Civillikumu, kas paredz informācijas atsaukšanu un morālās kompensācijas samaksu. Tātad, kaut arī neslavas celšana nav novedusi pie žurnālistu ieslodzīšanas cietumā, to var izmantot, lai izdarītu uz viņiem spiedienu. Saskaņā ar [2011. gada ANO Cilvēktiesību komitejas 34. vispārējā komentāra par ICCPR](#) 47. punktu "Daļībvalstīm vajadzētu apsvērt neslavas celšanas dekriminalizāciju, un jebkurā gadījumā jebkāda krimināltiesību piemērošana pieļaujama tikai vissmagākajos gadījumos un cietumsods nekad nevar būt atbilstošs sods".

¹⁰³ LTV pārsūdzēja NEPLP lēmumu Rīgas rajona tiesā, kur lieta vēl nav izskatīta. NEPLP informēja DICB VIM, ka vēlēšanu periodā tā saņēmusi 19 sūdzības (13 iesniegtas pirms vēlēšanu dienas, un 6 saņemtas vēlēšanu dienā). Septiņām no tām KNAB pievērsis NEPLP uzmanību. Vairums sūdzību bija saistītas ar slēpto aģitāciju vai atteikumu pārraidīt reklāmas.

biedri atzinīgi vērtēja jauno Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumu, kas nodibina Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi (SEPLP) un sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu ombudu, paužot uzticēšanos šo institūciju neatkarībai.¹⁰⁴

Regulējuma par vēlēšanu atspoguļošanu plašsaziņas līdzekļos mērķis ir garantēt vienlīdzīgu spēles laukumu visiem sāncensiem, vienlaikus elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir tiesības noteikt savas procedūras attiecībā uz priekšvēlēšanu raidījumiem, ieskaitot kritērijus kandidātu dalībai priekšvēlēšanu debatēs. SEPLP ir jāapstiprina LTV un LR noteikumi par kampaņas atspoguļojumu. Likums paredz, ka katrai partijai vai apvienībai tiek garantētas kopā 40 minūtes bezmaksas ētera laika sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos. DICB VIM sarunu biedri kopumā vērtēja LTV un LR izdotās vadlīnijas pirmsvēlēšanu atspoguļojumam kā vienlīdzīgas un taisnīgas.

Nacionālā likumdošana neregulē sociālo tīklu platformu lomu vēlēšanu kampaņās vai politisko partiju finansēšanā. Valsts Kancelejas Stratēģiskās komunikācijas koordinācijas departaments kopā ar NEPLP un Valsts drošības dienestu var ziņot par aizdomīgām darbībām (piemēram, varbūtēji viltus konti, nacionālu likumdošanas aktu pārkāpumi un/ vai iespējams ārvalstu vadītas ietekmes vai informācijas operācijas) privātajiem uzņēmumiem, kuri pārvalda sociālo tīklu platformas Latvijā, piemēram, *Meta*.

C. KAMPAŅAS ATSPUGUĻŠANA

Gan sabiedriskie, gan privātie plašsaziņas līdzekļi plaši atspoguļoja kampaņu gan regulārajos ziņu izlaidumos un programmās, gan organizēja debates, dodot vēlētājiem pienācīgu iespēju izdarīt informācijā balstītu izvēli, kā arī nodrošinot kandidātiem izdevību iepazīstināt ar savām programmām.

Kopumā sabiedriskajos un privātajos plašsaziņas līdzekļos organizētas debates sniedza dzīvu diskursu, debašu saturs ierakstā bija pieejams tiešsaistē un bieži tika izmantots kā kampaņas platforma. Debatēs kandidāti piedāvāja viedokļu spektru, un kopumā debatēs iekļāva mazākumtautības, sievietes un jauniešus pārstāvošus kandidātus. Savām debatēm LTV noteica divu procentu sliekšni sabiedriskās domas aptaujās uzrādītajam atbalstam, lai uzaicinātu partijas.¹⁰⁵ Divas politiskās partijas iesniedza sūdzības Rīgas Administratīvajai rajona tiesai, apgalvojot, ka tām nepamatoti liegta dalība premjerministru kandidātu noslēguma debatēs (saskaņā ar aptaujas datiem partija “Republika” nesasniedza 2 procentu sliekšni, bet Zaļo un Zemnieku savienības vadītājs nekandidēja vēlēšanās). Tiesa abas sūdzības noraidīja.¹⁰⁶ LTV sadarbībā ar neatkarīgo žurnālistu organizāciju Re:Baltica veica vēlēšanu kandidātu priekšvēlēšanu debašu laikā pausto izteikumu faktu pārbaudi.

NEPLP informēja, ka sabiedriskā raidorganizācija izpildīja pienākumu nodrošināt sāncensiem bezmaksas ētera laiku. Apmaksātu reklāmas kampaņu nosacījumi privātajās raidorganizācijās bija vienādi visiem kandidātiem, un televīzijas reklāmas aizliegums pēdējās 30 kampaņas dienās tika

¹⁰⁴ Vienu no trim SEPLP locekļiem izvirza prezidents, vienu – Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padome, un vienu – Saeima. Pēc tam SEPLP atvērtā konkursā ievēl sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu tiesībsargu.

¹⁰⁵ Uzaicinājums piedalīties debatēs balstījās partiju reitingos, kas iegūti divu vadošo sabiedriskās domas pētījumu uzņēmumu – SKDS un [Factum](#) – veiktajās aptaujās.

¹⁰⁶ Tiesa savā lēmumā atzina LTV redakcionālo brīvību izlemt par dalībniekiem, organizējot priekšvēlēšanu raidījumus, kā arī uzsvēra, ka LTV piedāvājusi politiskajām partijām vairāk iespēju piedalīties priekšvēlēšanu raidījumos, nekā to prasa likums.

ievērots.¹⁰⁷ Kaut arī nepatiesa un maldinoša informācija parādījās digitālajos un sociālajos medijos, ieskaitot dažu mazāku politisko partiju mēģinājumus diskreditēt vēlēšanu procesu, attiecīgo valsts iestāžu pārstāvji un citi sarunu biedri apgalvoja DICB VIM, ka to ietekme uz vēlēšanu procesu un rezultātiem bijusi nenozīmīga.

XII. VĒLĒŠANU STRĪDU IZŠĶIRŠANA

Kopumā vēlēšanu strīdu izšķiršanas sistēma bauda ieinteresēto pušu uzticēšanos, kaut arī gan šajās, gan iepriekšējās vēlēšanās iesniegto sūdzību skaits bija mazs. Cietusī puse var pārsūdzēt CVK lēmumus par kandidātu vai kandidātu sarakstu reģistrēšanu vai diskvalificēšanu vai jau reģistrētā kandidāta izslēgšanu Rajona administratīvajā tiesā, kuras nolēmums ir galīgs. Sāncenšiem ir tiesības apstrīdēt vēlēšanu iecirkņu rezultātus CVK, kuras lēmumu var pārsūdzēt Augstākajā tiesā, kas ir pēdējā instance. Pretstatā labajai praksei tikai sāncenši var apstrīdēt CVK lēmumus pār vēlēšanu rezultātiem vai kandidātu reģistrāciju.¹⁰⁸ Pārējos vēlēšanu komisiju pieņemtus lēmumus, ieskaitot lēmumus par vēlēšanu reģistrāciju, vēlēšanu kampaņu, kampaņas finansēšanu, kā arī ar plašsaziņas līdzekļiem saistītiem jautājumiem personas, kuru tiesības ir aizskartas, var pārsūdzēt parastā administratīvā procedūrā, un uz tām neattiecas paātrināti termiņi.

Atbilstoši labai vēlēšanu praksei likumu vajadzētu pārskatīt, lai atļautu individuāliem vēlētajiem iesniegt sūdzības, it īpaši, bet ne tikai attiecībā uz vēlēšanu rezultātiem. Likumam vajadzētu noteikt skaidrus un paātrinātus termiņus visu ar vēlēšanām saistītu strīdu izšķiršanai.

Termiņi noteiktu vēlēšanu vadības institūciju lēmumu pārsūdzību iesniegšanai un izskatīšanai ir noteikti Saeimas vēlēšanu likumā un paredz trīs kalendārās dienas sūdzības iesniegšanai, kas attiecīgajai tiesai ir jāizskata septiņu kalendāro dienu laikā.¹⁰⁹ Tiesas lēmums nav tālāk pārsūdzams augstākās tiesu instancēs.

Noziegumi vēlēšanu jomā ietver kavēšanu pilsoņiem piedalīties vēlēšanās, vardarbīgu vēlēšanu kampaņu, draudus, krāpšanu, kukuļošanu vai kandidātu reģistrācijas dokumentu viltošanu, un tie tiek uzskatīti par krimināltiesību jautājumiem.¹¹⁰ Šādu pārkāpumu gadījumā CVK var pārdalīt mandātus, ja tiek konstatēts, ka pārkāpums ietekmējis vēlēšanu rezultātus.

CVK informēja, ka netika iesniegtas sūdzības par CVK lēmumiem attiecībā uz kandidātu reģistrāciju, un tāpat arī sūdzības netika iesniegtas vēlēšanu dienā. Pēc vēlēšanu dienas trīs Saskaņas kandidāti pieprasīja anulēt rezultātus visos vēlēšanu iecirkņos un pārskaitīt visas par partiju nodotās balsis. Tāpat arī partija "Tautas varas spēks" apstrīdēja 70 ārzemēs organizēto vēlēšanu iecirkņu rezultātus, pamatojot to ar IT nepareizu darbību, un pieprasīja organizēt balsu pārskaitīšanu. CVK noraidīja visas sūdzības, pamatojot to ar pierādījumu trūkumu un nenozīmību attiecībā uz rezultātiem. Viens no Saskaņas kandidātiem un partija "Tautas varas spēks" pārsūdzēja Augstākajā tiesā, bet abas pārsūdzības tikai noraidītas. KNAB informēja, ka izmeklē vienpadsmit lietas par iespējamu vēlēšanu

¹⁰⁷ Raidorganizācijām ir pienākums nodrošināt visiem sāncenšiem vienādus apmaksātas reklāmas nosacījumus. Tāpat arī ir aizliegts ievietot vēlēšanu kampaņas materiālus par augstāku vai zemāku cenu par to, kas noteikta izcenojumus, kas bija jāiesniedz NEPLP vismaz 150 dienas pirms vēlēšanu dienas. Apmaksāto reklāmu izmaksas nedrīkst pārsniegt audio un audiovizuālo komerciālo paziņojumu vidējo cenu.

¹⁰⁸ Skat sadaļu III.3.3.92 (Paskaidrojošs ziņojums) 2002. gada Labās prakses vēlēšanu jautājumu kodeksā.

¹⁰⁹ [2002. gada Labās prakses vēlēšanu jautājumu kodeksa](#) sadaļā II.3.3.g. ieteikts, ka sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas termiņam vajadzētu būt trīs līdz piecu dienu laikā. Likumā noteiktie termiņi sūdzību iesniegšanai ne vienmēr tiek ievēroti, taču CVK nenoraidīja sūdzības ar šādu formālu pamatojumu un pieņēma partijas "Tautas varas spēks" sūdzību pēc trīs dienu termiņa.

¹¹⁰ [Krimināllikums](#) paredz cietumsodu līdz četriem gadiem par kavēšanu īstenot tiesības vēlēties, par vēlēšanu aizklātuma pārkāpumiem un vēlēšanu rezultātu protokolu falsifikāciju.

iebidēšanu un kampaņas klusēšanas perioda pārkāpumiem vēlēšanu dienā gan tiešsaistē, gan bezsaistē.¹¹¹ Policija informēja, ka tā saņēmusi vismaz 42 ziņojumus par vēlēšanu klusuma perioda pārkāpumiem, no kuriem astoņos gadījumos uzsākts administratīvā pārkāpuma process.

XIII. NOVĒROTĀJI NO PILSONU VIDUS UN STARPTAUTISKIE NOVĒROTĀJI

Neraugoties uz DICB iepriekšējiem ieteikumiem, likums neparedz novērotāju no pilsoņu vidus un starptautisko novērotāju klātbūtni visos vēlēšanu procesa posmos, kas ir pretrunā ar EDSO saistībām.¹¹² Taču atbildīgās iestādes sekmēja DICB VIM piekļuvi visiem procesa aspektiem, un vēlēšanu administrācija pilnībā sadarbojās ar misiju. CVK izdeva instrukciju, kurā bija ietvertas prasības pieteikumiem, termiņi, kā arī novērotāju tiesības un pienākumi. 18 gadu vecumu sasnieguši pilsoņi varēja reģistrēties CVK tīmekļa vietnē no 26. augusta līdz 22. septembrim, un tiem nodrošināja obligātas mācības tiešsaistē, lai viņi varētu darboties kā brīvprātīgie novērotāji no pilsoņu vidus. Beigu beigās CVK akreditēja 115 novērotājus no pilsoņu vidus, kā arī 32 nacionālos novērotājus no divām nacionālajām institūcijām un 64 starptautiskos novērotājus no 16 valstīm.¹¹³ Politiskajām partijām un apvienībām ir tiesības akreditēt divus pārstāvjus katrā vēlēšanu iecirknī, tomēr sarunu biedri norādīja, ka praksē vairums partiju novērotājus neakreditē, jo ir augsta uzticēšanās vēlēšanu procesam.¹¹⁴ Valsts līmeņa centienu novērot vēlēšanas nebija, taču dažas pilsoniskās sabiedrības organizācijas monitorēja konkrētas jomas vai organizēja vēlēšanu izglītošanas aktivitātes.¹¹⁵

Likumdošanu vajadzētu pārskatīt, lai skaidri paredzētu novērotājiem no pilsoņu vidus un starptautiskajiem novērotājiem piekļuvi visiem vēlēšanu procesa posmiem atbilstoši EDSO saistībām.

XIV. VĒLĒŠANU DIENA

Atbilstoši DICB metodoloģijai VIM neveica visaptverošu vai sistemātisku vēlēšanu dienas norises novērošanu. Taču misijas dalībnieki apmeklēja ierobežotu skaitu vēlēšanas iecirkņu, kad bija iespējams nodot balsis glabāšanā, Rīgā, kā arī novēroja vēlēšanu un skaitīšanas procesu Rīgā un Rīgas apkārtnē, kā arī Jelgavā, Jūrmalā un Olainē.

Apmeklētajos vēlēšanu iecirkņos process kopumā bija caurskatāms un efektīvi administrēts. Vairums iecirkņu darbinieku apmeklētajos iecirkņos labi pārzināja procedūras, ieskaitot ar elektronisko vēlēšanu reģistru saistītos jauninājumus. CVK informēja, ka ETVR funkcionēja visas dienas garumā, ar nelieliem traucējumiem. Dažos apmeklētajos vēlēšanu iecirkņos vispārējais iekārtojums un balsošanas kabīņu izvietojums ne vienmēr nodrošināja balsošanas aizklātumu.¹¹⁶ Lielākajā daļā

¹¹¹ Avots: 2022. gada 3. oktobra [KNAB paziņojums preseī](#).

¹¹² [1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta](#) 8. punktā uzverts, ka “novērotāju, gan ārvalstu, gan vietējo, klātbūtne var uzlabot vēlēšanu procesu valstīs, kurās notiek vēlēšanas”.

¹¹³ Tiesībsarga birojs nosūtīja 27 novērotājus no savu darbinieku vidus, lai palīdzētu balsot personām ar garīga rakstura invaliditāti.

¹¹⁴ CVK akreditēja 331 politiskās partijas pārstāvošu novērotāju.

¹¹⁵ Delna, *Transparency International Latvia*, novērtēja kandidātu politiskās programmas un organizēja mācības pilsoņiem. Pasaules Brīvo latviešu apvienība nodrošināja apmācību ārzemēs dzīvojošajiem vēlētajiem, bet Latvijas Jaunatnes padome sagatavoja tiešsaistes vēlēšanu izglītojošus materiālus jaunajiem vēlētajiem.

¹¹⁶ [Eiropas Padomes Venēcijas komisijas 2002. gada Labās prakses vēlēšanu jautājumu kodeksa](#) 4.52 punktā teikts, ka “Valstīm jāpiemēro aizklātība visam procesam, it īpaši, - balsu nodošanai un skaitīšanai. Vēlētajiem ir uz to tiesības, bet tiem pašiem arī tā jāievēro[...].”

apmeklēto vēlēšanu iecirkņu struktūra un izvietojums nodrošināja neatkarīgu piekļuvi vēlētājiem ar invaliditāti.

Vajadzētu apsvērt vēlēšanu iecirkņu iekārtojuma un balsošanas kabīņu dizaina uzlabošanu ar mērķi nodrošināt balsojuma aizklātību.

DICB VIM novērotās pāris balsu skaitīšanas bija labi organizētas un notika atbilstoši regulējumam. Pa pastu nodotās balsis tika atvērtas 2. oktobrī, balstoties uz 2021. gadā pieņemto jauno regulējumu, kas paredz, ka šis aploknes atver, kad balsošana noslēgusies.¹¹⁷ BALSIS izmantoja visos vēlēšanu iecirkņos balsu nodošanai glabāšanā, vēlēšanu dienā un skaitīšanā, kā arī, lai aprēķinātu un nosūtītu rezultātus augstāka līmeņa vēlēšanu komisijām. Apmēram 75 procenti vēlēšanu iecirkņi bija aprīkoti ar skeneriem balsu skaitīšanai.¹¹⁸

CVK ziņoja, ka vēlēšanu aktivitāte bijusi 59,41 procenti.¹¹⁹ Sākotnējos rezultātus caurskatāmi un laicīgi publicēja CVK tīmekļa vietnē. CVK apstiprināja galīgos rezultātus 17. oktobrī.

XV. IETEIKUMI

Šie ieteikumi, kas atrodami tekstā iepriekš, tiek piedāvāti, lai vēl vairāk uzlabotu vēlēšanu norisi Latvijā un atbilstoši centienus panākt to pilnīgu atbilstību EDSO saistībām un citām starptautiskām saistībām un demokrātisku vēlēšanu standartiem. Šos ieteikumus vajadzētu lasīt kopsakarā ar DICB iepriekš sniegtajiem ieteikumiem, kuri vēl jārisina.¹²⁰ DICB ir gatavs palīdzēt Latvijas valsts institūcijām turpināt uzlabot vēlēšanu procesu un risināt šajā un iepriekšējos ziņojumos ietvertos ieteikumus.

A. PRIORITĀRIE IETEIKUMI

1. Lai nodrošinātu Centrālās vēlēšanu komisijas darbības neatkarību un efektivitāti, vajadzētu laicīgi piešķirt atbilstošus finansiālos resursus un cilvēkresursus. Valsts iestādēm vajadzētu apsvērt IT nodaļas kapacitātes palielināšanu elektronisko sistēmu vadībai un to drošības nodrošināšanai, kā arī iepirkuma procedūru organizēšanai.
2. Centrālajai vēlēšanu komisijai vajadzētu nodrošināt pietiekamus resursus, lai tā sagatavotu un realizētu visaptverošas un savlaicīgas vēlēšanu izglītošanas programmas, ieskaitot mazākumtautību valodās, kā arī jauniem vēlētājiem un tiem, kas vēl pirmo reizi, tāpat arī vēlētājiem ar dažādām invaliditātēm.
3. Atbilstoši EDSO saistībām un starptautiskajiem standartiem vēlēšanu likumdošanai vajadzētu nodrošināt iespēju neatkarīgiem kandidātiem piedalīties vēlēšanās. Saeimai vajadzētu atcelt

¹¹⁷ Ārvalstīs dzīvojošajiem vēlētājiem bija ļauts balsot vēlēšanu iecirknī vēlēšanu dienā, kaut gan viņi izvēlējās balsošanu pa pastu.

¹¹⁸ CVK informēja, ka pēdējās vēlēšanās skenēšanas uzticamība bijusi apmēram 99 procenti attiecībā uz partiju un 90 procenti attiecībā uz preferenciālajām balsīm. VIK pārbauda, vai visas vēlēšanu zīmes ir pareizi ieskenētas un, konstatējot kļūdas, var modificēt elektronisko izvēles interpretāciju.

¹¹⁹ Datus par vēlētāju aktivitāti publicēja 8:00, 12:00, 16:00 un 20:00.

¹²⁰ [1999. gada EDSO Stambulas dokumenta](#) 25. punktā visas EDSO dalībvalstis apņēmas “nekavējoties īstenot DICB vēlēšanu izvērtējumu un ieteikumus”. DICB VIM šādi novērtē iepriekšējo ieteikumu īstenošanu: 11. ieteikums DICB gala ziņojumā par 2018. gada Saeimas vēlēšanām (2018. gada gala ziņojums) ir pilnībā īstenots. 12., 13., 15. un 16. ieteikums DICB gala ziņojumā par 2014. gada Saeimas vēlēšanām (2014. gada gala ziņojums) un 13., 16. un 17. ieteikums 2018. gada gala ziņojuma bija lielāko tiesu īstenoti. 5. un 14. ieteikums 2014. gada gala ziņojumā un 4. un 14. ieteikums 2018. gada gala ziņojumā bija daļēji īstenoti. Skat. arī [DICB vēlēšanu ieteikumu datubāzi](#).

ierobežojumu iesniegt kandidātu sarakstu politiskajām partijām, kas reģistrētas mazāk nekā gadu pirms vēlēšanām.

4. Neslavas celšanu vajadzētu dekriminalizēt, dodot priekšroku civiltiesiskiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atbilstoši starptautiskajām saistībām un vārda brīvībai.
5. Likumdošanu vajadzētu pārskatīt, lai skaidri paredzētu novērotājiem no pilsoņu vidus un starptautiskajiem novērotājiem piekļuvi visiem vēlēšanu procesa posmiem atbilstoši EDSO saistībām.
6. Saeimai vajadzētu apsvērt ierobežojuma tiesībām kandidēt kādreizējās politiskās darbības dēļ atcelšanu vai laika limita noteikšanu, lai nodrošinātu atbilstību Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada nolēmumam un starptautiskajiem standartiem.
7. Tiesību aktiem vēlēšanu jomā vajadzētu nodrošināt vārda brīvību un ietvert garantijas tās aizsardzībai vēlēšanu kampaņās, ieskaitot tiesības rīkot kampaņu mazākumtautību valodās, atbilstoši starptautiskajiem standartiem un EDSO saistībām.

B. CITI IETEIKUMI

Vēlēšanu administrācija

8. Atbilstoši starptautiskajiem standartiem vajadzētu apkopot un publicēt visaptverošus pēc piederības dzimumam sadalītus datus par vēlēšanu administrēšanu un piedalīšanos vēlēšanās. Tāpat arī vēlēšanu administrācijai vajadzētu apkopot datus par jauniešu piedalīšanos, kā arī par tiem, kas piedalās vēlēšanās pirmo reizi, lai to izmantotu vēlēšanu uzrunāšanai un izglītošanai izmantotajās metodēs.

Kandidātu reģistrācija

9. Politiskajām partijām vajadzētu ieviest efektīvus iekšējos mehānismus, lai pastiprinātu sieviešu līdzdalību un pārstāvību politiskajās partijās. Likumdevējam vajadzētu apsvērt papildu pasākumus sieviešu politiskās līdzdalības veicināšanai, piemēram, likumā nosakot kvotas kandidātu sarakstiem vai ar valsts finansējumu saistītus finansiālus stimulus.

Vēlēšanu kampaņa

10. Lai nostiprinātu cilvēku ar invaliditāti piedalīšanos vēlēšanās, politiskajām partijām vajadzētu nodrošināt savas programmas, kampaņas vēstījumus un materiālus tādos formātos, kas ir atbilstoši, pieejami un viegli saprotami cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti. Vajadzētu ieviest tiesiskus vai finansiālus stimulus, lai veicinātu pieejama kampaņu satura veidošanu.

Kampaņas finansēšana

11. Vajadzētu apsvērt papildu kritēriju ieviešanu valsts finansējuma piešķiršanai politiskajām partijām, lai sekmētu nepietiekami pārstāvētu grupu politisko līdzdalību, tostarp vēlēšanu starplaikā.
12. Vajadzētu pārskatīt Politisko organizāciju finansēšanas likums, pieprasot publicēt visus Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja lēmumus attiecībā uz vēlēšanu kampaņu un

kampaņas finansēšanu, attiecinot uz to saprātīgus izņēmumus saistībā ar personas datu aizsardzību.

Plašsaziņas līdzekļi

13. Lai garantētu sabiedrisko raidorganizāciju neatkarību, likumdošanā vajadzētu nodrošināt atbilstošu un ilgtspējīgu finansēšanas mehānismu.

Vēlēšanu domstarpību izšķiršana

14. Atbilstoši labai vēlēšanu praksei likumu vajadzētu pārskatīt, lai atļautu individuāliem vēlētājiem iesniegt sūdzības, it īpaši, bet ne tikai attiecībā uz vēlēšanu rezultātiem. Likumam vajadzētu noteikt skaidrus un paātrinātus termiņus visu ar vēlēšanām saistītu strīdu izšķiršanai.

Vēlēšanu diena

15. Vajadzētu apsvērt vēlēšanu iecirkņu iekārtojuma un balsošanas kabīņu dizaina uzlabošanu ar mērķi nodrošināt balsojuma aizklātību.

PIELIKUMS: GALA REZULTĀTI¹²¹

Kopā	
Balsstiesīgie	1 542 407
Nobalsojušie	916 368
Derīgās zīmes	903 639
Nederīgās zīmes	10 383
Balsis glabāšanā	63 342
Valstī	
Balsstiesīgie	1 380 358
Nobalsojušie	890 222
Derīgās zīmes	878 767
Nederīgās zīmes	10 219
Balsis glabāšanā	63 342

¹²¹ Rezultāti pieejami [CVK tīmekļa vietnē](#).

	Politiskā partija vai koalīcija	Mandātu skaits	Derīgās zīmes, procentos	Deputātu sieviešu skaits	Deputātu vīriešu skaits
1	Jaunā Vienotība	26	18,97	11	15
2	Latvijas Krievu savienība	0	3,63		
3	Zaļo un zemnieku savienība	16	12,44	4	12
4	Tautas kalpi Latvijai	0	1		
5	Suverēnā vara	0	3,24		
6	Kristīgi Progresīvā Partija	0	0,15		
7	“Saskaņa” sociāldemokrātiskā partija	0	4,81		
8	Stabilitātei!	11	6,80	5	6
9	Tautas varas spēks	0	1,13		
10	Vienoti Latvijai	0	0,15		
11	Nacionālā apvienība	13	9,29	2	11
12	Latvija pirmajā vietā!	9	6,24	2	7
13	Konservatīvie	0	3,09		
14	Katram un katrai	0	3,67		
15	Progresīvie	10	6,16	4	6
16	Attīstībai/Par!	0	4,97		
17	Apvienība Latvijai	0	0,33		
18	Apvienotais saraksts – Latvijas Zaļā partija, Latvijas Reģionu Apvienība, Liepājas partija	15	11,01	2	13
19	Republika	0	1,76		

PAR DICB

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (DICB) ir EDSO galvenā institūcija, kas palīdz dalībvalstīm “nodrošināt cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu pilnībā, tiesiskuma ievērošanu, demokrātijas principu sekmēšanu un (...) demokrātisku institūciju veidošanu, nostiprināšanu un aizsardzību, kā arī iecietības veicināšanu sabiedrībā” (1992. gads, Helsinku galotņu tikšanās dokuments). To mēdz dēvēt par EDSO cilvēcisko dimensiju.

DICB, kas atrodas Varšavā (Polijā), tika izveidots kā Brīvu vēlēšanu birojs 1990. gada Parīzes galotņu tikšanās laikā un uzsāka darbību 1991. gadā. Pēc gada biroja nosaukumu mainīja, lai tajā atspoguļotu tā paplašināto mandātu, iekļaujot cilvēktiesības un demokratizāciju. Šobrīd birojā ir vairāk nekā 150 darbinieku.

DICB ir vadošā institūcija Eiropā **vēlēšanu novērošanas** jomā. Tas katru gadu koordinē un organizē tūkstošiem novērotāju izvietošanu, lai novērtētu, vai vēlēšanas EDSO reģionā notiek saskaņā ar EDSO saistībām, citiem starptautiskiem pienākumiem un demokrātisku vēlēšanu standartiem, kā arī nacionālo likumdošanu. Tā unikālā metodoloģija nodrošina padziļinātu ieskatu vēlēšanu procesā kopumā. Izmantojot atbalsta projektus, DICB palīdz dalībvalstīm uzlabot to vēlēšanu ietvaru.

Biroja **demokratizācijas** pasākumi ietver šādas jomas: tiesiskums, likumdošanas atbalsts, demokrātiska pārvaldība, migrācija un pārvietošanās brīvība, kā arī dzimumu līdztiesība. EDSO/DICB katru gadu īsteno vairākas mērķētas atbalsta programmas, cenšoties attīstīt demokrātiskās struktūras.

DICB arī palīdz dalībvalstīm pildīt to pienākumus sekmēt un aizsargāt **cilvēktiesības un pamatbrīvības** atbilstoši EDSO saistībām cilvēciskajā dimensijā. To panāk, strādājot kopā ar dažādiem partneriem, lai veicinātu sadarbību, paaugstinātu kapacitāti un sniegtu speciālās zināšanas tematiskajās jomās, kas ietver cilvēktiesības cīņā pret terorismu, cilvēku tirdzniecībai pakļautu personu cilvēktiesību aizsardzības pastiprināšanu, izglītību un mācības par cilvēktiesībām, cilvēktiesību monitoringu un ziņošanu, kā arī sieviešu tiesības un drošību.

Iecietības un diskriminācijas novēršanas jomā DICB sniedz atbalstu dalībvalstīm, lai tās pastiprinātu reakciju uz naida noziegumiem un rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un cita veida neiecietības gadījumiem. Ar iecietību un diskriminācijas novēršanu saistītās DICB darbības galvenokārt pievēršas šādām jomām: tiesībsargājošo iestāžu darbinieku apmācība, monitorings, ziņojumi un pievēršanās naida motivētiem noziegumiem un incidentiem, kā arī izglītojošas aktivitātes iecietības, cieņas un savstarpējas sapratnes veicināšanai.

DICB sniedz padomus dalībvalstīm par to politiku attiecībā uz **romiem un sinti**. Tā veicina romu un sinti kopienu kapacitātes paaugstināšanu un sadarbības tīklu veidošanu, kā arī veicina romu un sinti pārstāvju līdzdalību politiku veidojošās institūcijās.

Visas DICB darbības tiek veiktas, tās koordinējot ar un sadarbojoties ar EDSO dalībvalsti, EDSO institūcijām un vietējiem birojiem, kā arī ar citām starptautiskajām organizācijām.

Vairāk informācijas pieejams DICB tīmekļa vietnē (www.osce.org/odihr).